

MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

Problematika inter-kulturního partnerství a adaptace na českou kulturu

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Jiří Čeněk

Autor: Nikola Doležalová

Brno, 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci „*Problematika inter-kulturního partnerství a adaptace na českou kulturu*“ vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne:

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Ing. Mgr. Jiřímu Čeňkovi za trpělivost, odborné konzultace, rady a nápady. Dále bych chtěla poděkovat své rodině, především mamce, za psychickou podporu, rady a pomoc. Mé díky patří také párům, které byly ochotné se mnou spolupracovat a poskytnout mi informace.

Abstrakt

Doležalová, N. *Problematika inter-kulturního partnerství a adaptace na českou kulturu*. Bakalářská práce. Brno: Mendelova univerzita. Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, 2015. Vedoucí bakalářské práce Ing. Mgr. Jiří Čeněk

Bakalářská práce se zabývá adaptací interkulturních partnerství na českou kulturu, respektive adaptací partnerů-cizinců na českou kulturu a jejich schopnost komunikovat, vychovávat děti a pracovat v českém prostředí a sžít se s českou kulturou. V teoretické části jsou popsány pojmy související s kulturou, interkulturní komunikací, interkulturním partnerstvím a jejich přínosy a příkoří. Krátce jsou také zmíněny pojmy související s národem a národní identitou. Část práce je věnována problémům v interkulturních partnerstvích, konkrétně komunikaci a jazyku, kterým hovoří, výchově dětí a bilingvistu u dětí, výběru místa pobytu, postojům okolí a v neposlední řadě kulturnímu šoku. Se všemi těmito problémy se setkává velká většina interkulturních partnerství během společného soužití. Praktická část bakalářské práce interpretuje výsledky rozhovorů, které byly pořizeny se smíšenými partnerstvími, která se rozhodla usadit se v České republice. Partneři – cizinci jsou různých národností, většina jich však pochází z východní či jižní Evropy. Dva z dotazovaných partnerů-cizinců pochází z Nizozemí. Z těchto rozhovorů jsou získány informace o tom, jak se těmito interkulturním partnerstvím podařilo adaptovat na českou kulturu a sžít se s ní.

Klíčová slova: adaptace, asimilace, kulturní šok, bilingvistu, přizpůsobení, náboženství, akulturace, Česká republika, jazyková bariéra, interkulturní partnerství

Abstract

Doležalová, N.: *The issues of inter-cultural partnership and adaptation on czech culture*. Bachelor Thesis, Brno: Mendel University, Faculty of Regional Development and International Studies, 2015. Supervisor of Bachelor Thesis Ing. Mgr. Jiří Čeněk.

This bachelor thesis deals with the adaptation of inter-cultural partnerships on the czech culture, respectively with the adaptation of foreign partners on the czech culture and their ability to communicate, educate their children, work in the czech environment and to assimilate to the czech culture. Theoretical part describes the terms related to culture, inter-

cultural communication and their benefits and injustice. Terms related to nation and national identity are also mentioned. Part of this thesis is devoted to the problems of intercultural partnerships, namely to communication and to the language they speak, also to raising children and bilingualism, to the choice of their residence, to the attitude of people around them and finally to the cultural shock. All these listed issues encounter the majority of inter-cultural partnerships during their cohabitation. The practical part interprets the results of interviews, which were taken with mixed partnerships living in The Czech Republic. These foreign partners are of different nationalities, however the majority of them comes from eastern or southern Europe. Two of the interviewed partners come from The Netherlands. Through these interviews are obtained information about adaptation and assimilation intercultural partnerships on the czech culture.

Key words: adaptation, asimilation, cultural shock, bilingvism, adaptability, religion, aculturation, Czech republic, language barrier, intercultural partnership

Obsah

1. Úvod	7
2. Cíl a Metodika práce	8
3. Teoretická část	9
3.1. Vymezení pojmu kultura	9
3.2. Interkulturalismus/ multikulturalismus	13
3.3. Komunikace mezi kulturami	14
3.4. Národ	18
3.5. Interkulturní partnerství	20
4. Empirická část	34
4.1. Představení párů	34
4.2. Etika výzkumu	35
4.3. Seznámení	36
4.4. Rozhodnutí žít v České republice	38
4.5. Kultura	42
4.6. Jazyk a komunikace	49
4.7. Výchova dětí	53
4.8. Postoje okolí	56
4.9. Práce	59
5. Diskuze	64
6. Závěr	66
7. Seznam tabulek	68
8. Použitá literatura	69

1. Úvod

Migrace obyvatelstva je přirozeným jevem, který probíhá odjakživa. Lidé se stěhují jak uvnitř státu, tak i mezi zeměmi či kontinenty. Důvody mohou být různé - politické, kulturní či náboženské. Koncem 20. století došlo k velkému rozmachu cestování v důsledku pádu totalitního režimu a otevření hranic. Vstupem České republiky do Evropské unie se otevřel prostor pro volný pohyb v rámci těchto zemí. Odpadla administrativa s vyřizováním povolení a hranice jako by neexistovaly. To vše přispělo k mnohem větší migraci obyvatel. Touha po poznávání nových míst, získávání pracovních nebo studijních zkušeností, navazování nových přátelství nebo jazykové zdokonalování pro mnohé znamená začátek něčeho nového.

Pro každého člověka je přirozené, že má potřebu milovat a být milován. Je tedy přirozené, že při svých cestách, ať už studijních, turistických či pracovních, navazuje přátelství s lidmi, se kterými přichází do kontaktu. A mnohdy toto přátelství přeroste do vztahu, který vyústí v sňatek obou partnerů. Jestliže se dva lidé odlišných národností rozhodnou pro společný život, musí řešit spoustu otázek - jak bude na jejich vztah reagovat rodina, kde chtějí prožít společný život, jak přijme druhého partnera okolí, jak se vyrovnají s rozdílnou kulturou, jazykovou bariérou, zda se uplatní na trhu práce. Je vůbec možné, aby se člověk v cizí zemi dokázal bez problémů adaptovat? Dříve znamenal odchod z vlasti dlouhodobé přerušování kontaktu s rodinou a přáteli. Dnes je ale situace jiná. Prostřednictvím mobilních sítí a internetu můžeme být v kontaktu každý den. I proto se dnes mnohem častěji setkáváme s interkulturními páry po celém světě.

Téma své bakalářské práce jsem si zvolila proto, že v mém blízkém okolí žije mnoho smíšených partnerství. Zajímá mě proto jejich názor, jak se adaptovali na českou kulturu, proč si vybrali pro společný život právě Českou republiku, jak se vyrovnali s odchodem ze své vlasti a zda jazyková bariéra ovlivnila jejich budoucí soukromý i profesní život. Zpovědi deseti vybraných párů možná budou inspirací pro mnohé, kteří jsou na půli cesty a řeší podobná úskalí života.

2. Cíl a Metodika práce

Cílem mé bakalářské práce „*Problematika inter-kulturních partnerství a jejich adaptace na českou kulturu*“ je zmapovat postavení cizinců žijících v partnerském vztahu s českým partnerem v České republice v rámci rodiny a celé společnosti a jejich schopnost adaptace na českou kulturu a české prostředí. Dále také, jestli se interkulturní páry setkávají s problémy, které vyvstávají z výše uvedené problematiky.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části – teoretickou část, ve které se zabývám pojmy souvisejícími s multikulturalitou, kulturou a interkulturními partnerstvími, a část empirickou, ve které jsou zpracovány rozhovory s 10 smíšenými páry. Těmito páry jsou Čech - cizinka a cizinec – Češka. Teoretická část má 5 kapitol – vymezení pojmu kultura, interkulturalita/multikulturalita, interkulturní komunikace, národ a národní identita a interkulturní partnerství. V první kapitole je čtenář seznámen se základními pojmy souvisejícími s kulturou, ve druhé kapitole jsou představeny hodnoty a příčiny vzniku interkulturality. Třetí kapitola se zabývá komunikací mezi kulturami, a to jak neverbální, tak verbální a jazykovou bariérou. Ve čtvrté kapitole je krátce popsán národ a jeho identita. Pátá kapitola se zabývá interkulturními partnerstvími, problémy, kterým čelí a přínosy, které z interkulturního partnerství plynou.

Empirická část se zabývá adaptací smíšených partnerství na českou kulturu. Otázka adaptace 10 zkoumaných párů je podložena polo-strukturovanými rozhovory se všemi páry. Rozhovor se skládá z 25 otázek, které jsou rozděleny do 7 sekcí – seznámení, rozhodnutí žít v ČR, kultura, jazyk a komunikace, výchova dětí, postoje okolí a v poslední řadě práce a pracovní příležitosti. Struktura rozhovoru je uspořádána podle otevřeného kódování, které je popsáno v zakotvené teorii autorů Strausse a Corbinové (Základy kvalitativního výzkumu, 1999). Stanovila jsem si výzkumné otázky ke každému tématu:

Probíhá seznámení spíše v České republice nebo v zahraničí?

Vybírají si páry ČR pro svůj pobyt proto, že je na tom ekonomicky lépe než země druhého partnera?

Přizpůsobí se většina cizinců české kultuře, pokud tu žijí delší dobu?

Jsou partneři ochotni naučit se jazyk toho druhého?

Jsou děti interkulturních párů od narození bilingvní?

Setkávají se cizinci při hledání práce s diskriminací kvůli svému cizímu původu?

3. Teoretická část

3.1. Vymezení pojmu kultura

Kultura je jeden ze zásadních pojmů, které se vyskytují v interkulturní psychologii a problematice s ní spojené. Jak uvádí Průcha (2010, str. 46), „*kultura je souhrn prostředků a mechanismů specificky lidské adaptace k vnějšímu prostředí. Představuje program činnosti jednotlivců a skupin, který je fixovaný sociokulturními stereotypy a předávaný prostřednictvím kulturního dědictví. Kultura vystupuje v podobě a) výtvorů lidské práce, b) sociokulturních regulativů (norem, hodnot, kulturních vzorců), c) idejí (kognitivních systémů), d) institucí organizujících lidské chování*“. Dále ukazuje kulturu v širším pojetí jako to, co vytvoří lidé - materiální (obydlí, oděvy, nástroje) a duchovní (umění, zvyky) výtvoř, a dále také v užším pojetí, které představuje kulturu jako to, co se vztahuje především k lidskému chování. Jedná se například o symboliku, zvyky a rituály, zkušenosti či tabu. Podle Berryho (2011) je kultura způsob života, který sdílí určitá skupina lidí. Tato skupina nemusí mít vždy společné území, přestože je to velmi obvyklé. Jak uvádí Hofstede a kol. (2010), kultura je naučená, ne vrozená, a je třeba ji odlišit od lidské přirozenosti na jedné straně a od lidské osobnosti na straně druhé, i když není přesně dané, kde je hranice mezi kulturou a přírodou a mezi kulturou a přirozeností. Toto téma je předmětem diskuzí mnoha sociologů a psychologů. Podle Heluse (2011, str. 82) je „*kultura svět hodnot (cílů), o které je třeba usilovat; norem (pravidel), která je třeba dodržovat. Hovoří o hodnotově normativním systému, který je třeba přijmout za svůj. Dále kultura značí zvyklosti a tradice, které je třeba dodržovat. Těmito činiteli plní kultura regulativní funkci, neodmyslitelnou jak od života společnosti, tak i jednotlivců*“.

3.1.1. Akulturace

S pojmem kultura velmi úzce souvisí pojmy jako akulturace nebo adaptace, které si můžeme spojit také se střetem dvou nebo více kultur, kdy si musí tyto kultury na sebe zvyknout či přizpůsobit se. Průcha (2010, str. 49) definuje akulturaci jako „*sociální proces, v němž dochází ke kulturním změnám trvalým stykem dvou nebo více kultur. Akulturace zahrnuje jak přebírání jedněch prvků z jiné kultury, tak vylučování jiných nebo jejich přetváření*“. Akulturačních procesů existuje tak velké množství, že žádná definice nezahrnuje všechny tyto procesy, proto i Průchova definice je spíše zobecňující. Podle Šubrt (2013, str. 76) se dá na akulturaci pohlížet dvěma způsoby. Prvním z nich je

„akulturace na úrovni jednotlivce“, kdy dochází k sociálnímu učení a druhým je „akulturace na úrovni kulturních systémů“, který má 5 fází:

1. „konfrontace kultur, která vede k postupnému poznání kladů a záporů vzájemných kulturních kontaktů“
2. „akceptování některých cizích kulturních prvků a jejich průběžná selekce“, výběr těch kulturních prvků, které nám vyhovují nejvíce a které jsou nejbližší našim přesvědčením
3. „zařazení vybraných cizích kulturních prvků do vlastního kulturního systému“ a postupné sžívání se s těmito vybranými prvky
4. „souběžná modifikace vlastního kulturního systému vyvolaná přijetím žádoucích a eliminací nežádoucích kulturních prvků a komplexů“
5. „akulturační reakce zahrnující jak negativní postoje odmítající cizí vlivy, tak pozitivní postoje vítající nové kulturní změny“; v této fázi může docházet např. ke známce xenofobie právě v důsledku nepřijetí určitých prvků cizích kultur, ale také k rozšiřování multikulturního světa

Jak zmiňuje Průcha ve své knize Interkulturní komunikace (2010, str. 55), akulturace je jedním z vůbec nejčastějších sociálních procesů a probíhá již od doby, kdy vznikaly první kultury a civilizace. Akulturace se v dnešní době týká především imigrantů, kteří se snaží začlenit do země, kde tvoří minoritu a jejíž kultura je odlišná od jejich vlastní.

3.1.2. Adaptace

Kulturní adaptace (přizpůsobení) je dalším ze zásadních pojmů, které se týkají interkulturality. Jak je psáno v Andragogickém slovníku (2012, str. 157), „kulturní adaptace je proces, jehož prostřednictvím se příslušníci určité etnické skupiny přizpůsobují kultuře (hodnotám, normám, zvyklostem) jiné, obvykle majoritní etnické skupiny“. Existují 4 typy kulturní adaptace, a to integrace, asimilace, separace a marginalizace, které Gillernová a kol. (2011, str. 99) definují takto:

- *Integrace* – snaha zachovat vlastní kulturu, ale na druhou stranu snaha přejmout prvky z kultury hostitelské země
- *Asimilace* - potlačení vlastní kultury a snaha splynout s kulturou hostitelské země
- *Separace* – snaha zachovat vlastní kulturu a izolace od kultury hostitelské země

- *Marginalizace* – neschopnost ztotožnit se jak s kulturou vlastní země, tak s kulturou země hostitelské

Zatímco asimilace a integrace tedy znamenají přizpůsobení se nové kultuře, separace a marginalizace naopak znamenají nepřizpůsobivost a izolaci od kultury hostitelské země, popř. vytvoření své vlastní menšiny na novém území. Pojem samotné adaptace je velmi frekventovaný, především v dnešní době, kdy dochází k masovým imigracím ze zemí třetího světa do „západního“ světa. Tito cizinci přicházejí do rozvinutých zemí s cílem získat zde trvalý pobyt a práci. Stále častěji se objevují případy imigrantů, resp. imigračních skupin, které odmítají kulturní hodnoty hostitelské země a na jejím území vytváří minoritní skupiny. Typickou skupinou, která může mít problém s adaptací na českou kulturu, jsou např. Romové, nebo Vietnamci, jejichž kultura i jazyk se značně liší od české kultury i českého jazyka, a mohou vznikat problémy mezi těmito menšinami a majoritními Čechy. Podle Gillernové a kol. (2011, str. 99-100) imigranti nejčastěji volí proces integrace, aby neztratili svoji vlastní identitu a zachovali svoji kulturu alespoň částečně, zatímco obyvatelé hostitelské země upřednostňují proces asimilace, což často vede k ještě větší snaze udržet svoji kulturu ze strany imigrantů. Je tedy zřejmé, že nejlépe jsou přijímáni imigranti ze zemí s kulturou podobnou hostitelské zemi.

3.1.3. Kulturní zvyklosti (tradice)

Kulturní zvyklosti, jinak nazývány také tradice, podle Wikipedie (2014) znamenají často mezigenerační předávání „*poznání, schopností, obyčejů a mravů*“ určité kultury. Tradice je tedy „*kulturním dědictvím předávaným z generace na generaci*“. Také podle Heluse (2011, str. 80) si „*každé společenství vytváří, respektive udržuje či upevňuje svou kulturu a předává ji z generace na generaci. Tak například hovoříme o národní kultuře, nebo o kultuře větších nadnárodních celků (kultuře Západního světa), ale také kultuře „naší rodiny“ (máme na mysli zvyky, tradice, pravidla soužití atd.)*“.

Kulturní zvyklosti bývají často odvozeny od náboženství určité země (např. Velikonoce, které souvisí s křesťanstvím). DeVito (2008, str. 56-57) píše, že pro pochopení tradic země musíme pochopit a přijmout také její kulturu. Přesto však kulturní zvyklosti nemusíme přijmout za své, pokud s nimi vnitřně nesouhlasíme (např. kohoutí zápasy v Latinské Americe, či býčí zápasy ve Španělsku). Kulturní zvyklosti určité země jsou často velkým lákadlem pro zahraniční turisty, ovšem pro imigranty mohou znamenat

překážky při úplném začleňování do hostitelské země, pokud tradice v jejich zemi odporují tradicím země nové. Kulturní zvyklosti se liší stát od státu.

3.1.4. Kulturní rozdíly

„Kulturní rozdíly existují napříč spektrem komunikace, počínaje použitím zrakového kontaktu, a konče chováním při navazování a ukončení vztahu. Kulturní odlišnosti jsou otázkou míry. Například většina kultur si cení poctivosti, ale ne všechny stejně“ (DeVito, 2008, str. 56). V dnešní době je mezi různými kulturami více podobností než odlišností, což je důsledkem globalizace, modernizace a industrializace světa. Všechny kultury do sebe vzájemně prolínají a přenášejí mezi sebou zvyky a tradice a stírají se mezi nimi rozdíly (Willerton, 2012, str. 103). Na druhé straně Helus (2011, str. 81) poukazuje na to, že kulturní odlišnosti jsou tak hluboké a zakořeněné, že i přes snahy globalizace hrozí střet. *„Nejnápadnější to je dnes na vztazích kultury euro-americké a islámské, existují ovšem i další potenciální ohniska výbuchu“*.

3.1.5. Vyčlenění

Mareš (2000, str. 286) ve svém článku udává, že vyčlenění (dnes se užívá spíše termín sociální exkluze), je konstruktem společnosti, která se skládá z lidí se stejnými právy a povinnostmi, které tyto lidi propojují. Tyto práva a povinnosti jsou vymezeny v rámci morálního řádu. *„Sociální exkluze představuje především vyloučení z tohoto morálního řádu“*. Vedle sociální exkluze dochází také k exkluzi symbolické, která je spojována s uvalováním stigmat na jedince či skupiny, které se liší od většinové společnosti. Vyloučení těchto osob ze společnosti mají v dnešní zmodernizované době na svědomí především masmédia, která vyvíjí určitý tlak na společnost. Sociální exkluze bývá některými sociology považována za synonymum chudoby. Tento fakt podporuje skutečnost, že chudí lidé bývají automaticky stavěni na okraj společnosti. Tito lidé jsou nuceni stěhovat se do ghett, která jsou typická pro vysokou kriminalitu, agresivitu, chudobu a nedostatek téměř všeho, co člověk k životu běžně potřebuje, což zahrnuje především hygienické zásady. Lidé se v ghettech ještě více *„odcizují hodnotám hlavního proudu společnosti a stávají se v ní cizinci“* (Mareš, 2000, str. 292). Tato ghetta nevznikají již pouze z důvodu chudoby, ale také kvůli náboženství nebo z rasových či etnických důvodů.

Exkluze bývá často považována pouze za ztrátu občanství, ale znamená také vyčlenění ve 4 dimenzích, jak uvádí WHO (2015). Tyto čtyři dimenze jsou:

- politická
- ekonomická
- sociální
- kulturní

Na závěr k problematice vyloučení je vhodné zmínit program WHO *The social exclusion knowledge network (SEKN)*, který zkoumá procesy, které vedou k vyloučení ze společnosti. Tyto procesy fungují na:

- 1) *mikroúrovni* – tato úroveň se zaměřuje na „*příjem, pohlaví, náboženství, rasy, pracovní či sociální postavení*“
- 2) *makroúrovni* – tato úroveň je více zobecňující, zkoumá např. „*dostupnost vzdělání, rovnost pracovních příležitostí či kulturní a genderové normy*“

Řešením sociální exkluze je možnost sociální inkluze „*skrze občanství a občanská práva*“, jak uvádí Mareš (2000). Toto včleňování je však individuální, ne kolektivní, což by nemělo být opomíjeno. Skupiny pak nemohou být včleňovány jen nediskriminací jejich členů, ale především uznáním jejich kulturních práv.

3.2. Interkulturalismus/ multikulturalismus

Multikulturalita a multikulturalismus získává stále větší pozornost díky rozšiřující se globalizaci a prolínání kultur a civilizací. Kovář (2011, str. 267) definuje multikulturalismus jako „*koexistenci různých sociokulturních skupin se specifickými systémy institucí, tradic, významů, postojů a hodnot. Mezi těmito skupinami nemusí nutně docházet k interakci či spolupráci. Rovněž tento termín může zachycovat dynamickou výměnu kulturních statků, vzájemné ovlivňování různorodých kulturních systémů, případně i vznik systémů kvalitativně nových (tzv. melting pot – tavící se kotlík)*“. Multikulturalismus je považován také za snahu vytvořit pluralitní společnost s různými sociokulturními skupinami, které si mezi sebou předávají kulturní prvky. Kutnohorská (2013, str. 14) považuje multikulturalismus za fenomén posledních několika desetiletí, kdy je stále větší důraz kladen na lidská práva a svobody, která nesmí být porušována z rasových, etnických nebo náboženských důvodů.

Rozdíl mezi interkulturalismem a multikulturalismem popsala Koťátková (2014, str. 208):

- interkulturalismus – dynamický proces výměny kulturních prvků mezi kulturami; tento proces je oboustranný, „s výrazným rysem pro porozumění odlišnostem a pro hledání vzájemnosti postavené na základních lidských principech“
- multikulturalismus – soužití odlišných sociokulturních skupin, „které se vyskytují vedle sebe nebo jedna uzavřeně uvnitř druhé“

Podle Huntingtona (2001, str. 336) dnešní multikulturní svět odmítá univerzalismus, hledá a přijímá společné rysy kultur a na odlišnosti pohlíží pozitivně, snaží se jim vyjít vstříc. V dnešní zmodernizované době je potřeba hledat to, co je společné pro všechny civilizace, namísto uznávání univerzálních prvků každé kultury, které se liší. Dodává, že „multikulturní svět je nevyhnutelný“, protože si to žádá bezpečnost světa.

3.2.1. Hodnoty interkulturality

Problematika hodnot je velmi diskutovaným tématem, a to především v souvislosti s interkulturalitou. Průcha (2010, str. 79) definuje hodnotu jako „vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb a zájmů. Hodnoty se vytvářejí v procesu socializace, jsou součástí společenského vědomí... Systém hodnot určuje nejobecnější postoje, životní styl a morálku člověka“.

Kutnohorská (2013, str. 13) uvádí, že hodnoty multikulturalismu jsou svým způsobem uvedeny v mottu integrované Evropy, které zní: „*In varietate concordia – Jednota v různosti*“. Tato jednoduchá věta v sobě skrývá „*toleranci, respekt k odlišnostem, a to za podmínky, že navzájem uznáváme stejné základní hodnoty*“. Ideálem multikulturalismu shledává harmonii mezi kulturami, a to včetně zvyků, tradic, rituálů a chování, aby k sobě byli příslušníci těchto kultur vzájemně tolerantní. Podle Šubrt (2008, str. 300) klade multikulturalismus velký důraz na kolektivní práva a na skupinovou autonomii. To, že patří k nějaké skupině či komunitě je podle něj primárním rysem každého jednotlivce, což znamená, že práva jednotlivce jsou podstatná pouze v těchto skupinách či komunitách. I toto je důvod, proč si multikulturalismus tolik odporuje s liberalismem, který klade důraz na práva jednotlivce.

3.3. Komunikace mezi kulturami

Jak píše Průcha (2010, str. 14-16), komunikace mezi kulturami, a především mezi jednotlivci, probíhá každý den, pořád a všude, především ale spontánně. Stejně jako dávno

v historii, tak i v současnosti se v interkulturní komunikaci prolínají „*lingvistické, psychologické a kulturní determinanty*“. Jak říká Průchova definice (2010), „*interkulturní komunikace je termín označující procesy interakce a sdělování probíhající v nejrozličnějších typech situací, při nichž jsou komunikujícími partnery příslušníci jazykově a/ nebo kulturně odlišných etnik, národů, rasových či náboženských společenství. Tato komunikace je determinována specifickými jazyky, kultur, mentalit a hodnotových systémů komunikujících partnerů*“. Spolu s rostoucí globalizací je komunikace mezi kulturami stavěna na stále vyšší stupeň důležitosti, neboť se vyskytuje v mezinárodním obchodu, podnikání, diplomatických vztazích, vědě, sportu, kultuře a mnoha dalších oblastech běžného života.

Existuje velký rozdíl mezi komunikací v rámci jedné kultury a v rámci více kultur. Samozřejmě, že pokud spolu komunikují lidé z různých kultur, může tuto komunikaci doprovázet několik problémů, které se projevují jak ve verbální, tak neverbální komunikaci. Každý národ a každá kultura má pro různé postoje, výrazy, slovní spojení apod. rozdílné významy. Pro takovou komunikaci je velice důležité, aby lidé alespoň částečně znali kultury odlišné. V takovém případě nedochází tak často k nedorozuměním či nevhodným situacím a pro oba aktéry je komunikace snadnější a méně nepříjemná. Klapetek (2008, str. 139) zdůrazňuje, že „*problém komunikace mezi kulturami spočívá v tom, že člověk vidí a vnímá pouze to a rozumí pouze tomu, co sám zná. Cizí systém si člověk částečně zařadí do sobě známých vlastních kategorií, a co nelze takto zařadit, to prostě nevnímá. Tím je jeho obraz cizí kultury výrazně deformován*“. K této deformaci dochází pouze proto, že je to něco jiného, než co je nám známé. Je důležité se přes tuto skutečnost přenést a alespoň se snažit ostatní kultury pochopit.

3.3.1. Jazyková bariéra

Nejvýznamnějším způsobem, jak se dorozumívát s ostatními, je pomocí jazyků. Jazyk velmi těsně spojuje lidi po celém světě. Problémem je, že na světě existují tisíce různých jazyků, kterými je možné komunikovat, ale nikdo neovládá všechny jazyky, ani jejich většinu. Andragogický slovník (2012, str. 151) jazykovou bariéru vysvětluje jako stav, kdy „*způsob komunikace „po našem“ je pro dav nebo jeho jednotlivé účastníky zcela neznámý, nemyslitelný*“. Jazyková bariéra vzniká především u imigrantů, kteří přijedou do cizí země a neovládají její jazyk, což pro ně může být velice stresující, a často tato skutečnost brání jejich začlenění do cizí kultury. Je možné částečně se zbavit jazykové bariéry tak, že se

naučíme alespoň jeden ze světových jazyků, mezi které patří především angličtina, čínština, ruština, francouzština, či španělština. Těmto jazykům se říká světové, neboť jimi mluví velká většina světové populace. Jazykem, kterým mluví nejvíce lidí na světě, je Čínština, ale pouze proto, že Čína má nejvíce obyvatel na světě, více než 1 miliardu, ovšem ve zbytku světa nenajdete mnoho států, ve kterých byste se čínsky domluvili. Proto se za hlavní světový jazyk považuje angličtina, kterou se domluvíte téměř všude ve světě. V České republice se anglicky domluví spíše mladší část populace, najdou se ale i starší obyvatelé, kteří umí anglicky velmi obstojně. Minimálně jeden světový jazyk, a je to převážně angličtina, se povinně učí na každé základní i střední škole, což rozhodně může snižovat jazykovou bariéru mezi Čechy a jinými národy. Přestože však ovládáme cizí jazyky, nemusíme cizincům rozumět, protože *„odlišná je také mluva v podobě slangu, nářečí, hovorového jazyka, spisovného jazyka, případně odborného jazyka. Odlišná je taky slovní zásoba účastníků. Mnohdy účastník nechce připustit, aby vypadal jako nedouk, že používané terminologii nerozumí, a proto se tváří, že všemu rozumí“* (Mikuláščík, 2010, str. 36). To je ovšem chyba, protože právě kvůli takovým situacím dochází k nedorozuměním a nejhorší následky má zamlčení nedorozumění při obchodních jednáních, kdy je důležité rozumět téměř všemu, co druhá strana říká. Co se týče komunikace s cizinci, je tedy velmi důležité se dobře připravit, aby byla jazyková bariéra co nejmenší.

3.3.2. Rozdíly ve verbální a neverbální komunikaci

Dříve byly rozdíly jak ve verbální, tak v neverbální komunikaci hodně složitě interpretovány, ale s rozvíjející se globalizací jsou nám tyto rozdíly poměrně dobře známy. Podle Allhoffa (2008) *„tyto znalosti nepochybně vedou k větší vzájemné toleranci. To, co dříve působilo jako vyslovené faux-pas, působí dnes – pro jednu i pro druhou stranu – spíše zábavně. Informovanost o specifických životních zvyklostech a o kulturních a komunikačních zvláštěnostech usnadňuje společnou komunikaci“*. Pokud se pouštíme do komunikace s cizinci, měli bychom znát nejen jejich jazyk, ale také jejich neverbální vyjadřování. V dnešní době už se na kulturních rozdílech v neverbální komunikaci tolik nelpí, ovšem jsou země, které mají tato pravidla historicky tolik zakořeněná, že je nelze opomíjet. Každý člověk se k neverbálnímu vyjadřování ostatních kultur staví jinak, ať vědomě nebo nevědomě. Mikuláščík (2010, str. 309) určil 5 úrovní kompetence v nadnárodní komunikaci:

- „*Neúmyslná neschopnost – člen jedné národnosti může urazit člena jiné národnosti, aniž si to uvědomuje*“
- „*Vědomá neschopnost*“ – vědomé urážení člena jiné národnosti
- „*Vědomá kompetence - vědomé zvládnutí diferencí kultur a jejich respektování*“
- „*Úmyslná kompetence – vytváření optimálních návyků v mezikulturní komunikaci*“
- „*Neúmyslná kompetence*“ – spontánní pohyb mezi různými kulturami a ovládání jejich specifik

Lidé by se měli snažit dosáhnout alespoň třetí úrovně, ale té se dá dosáhnout pouze tak, že budou mít chuť poznávat cizí kultury a snahu naučit se jejich specifika v oblasti verbální i neverbální komunikace. Verbální i neverbální komunikace jsou svým způsobem ovlivňovány kulturou dané země. „*Například, když před někým plivneme, je to považováno za urážku, ale u Masajů se takto vyjadřuje úcta. Nebo když před někým budeme syčet, tak to bude považováno za provokování, ale v Japonsku se takto vyjadřovala pokora a úcta vůči výše postavenému člověku*“ (Mikuláščík, 2010, str. 123).

Co se týče neverbální komunikace, učíme se ji již od dětství. Zahrnuje pohyby, gesta, doteky, mimiku v obličeji, je to takzvaná řeč těla. Často nemusíme říct jediné slovo a přesto je z našeho postoje či výrazu ve tváři poznat, co si myslíme nebo jak se cítíme. Podle Vymětala (2008, str. 54-56) je více než 50% veškeré komunikace vyjadřováno neverbálně, méně než 10% verbálně. Z tohoto vyplývá, že neverbální komunikace je mnohem důležitější pro celkový dojem, který člověk vytváří. Neverbální komunikace zahrnuje několik druhů, které se rozlišují podle toho, která část těla sděluje informaci.

Je velice důležité znát pravidla neverbální komunikace cizinců, se kterými komunikujeme, aby nedocházelo k nedorozuměním. Přestože se tyto rozdíly mezi zeměmi téměř stírají, stále je verbální i neverbální komunikace velmi důležitá pro interkulturní vztahy.

3.3.3. Vyjadřování emocí v různých kulturách

Emoce jednoznačně doprovázejí veškerou komunikaci a styky lidí. Existují emoce kladné, když je nám něco příjemné, milé, líbí se nám, nebo naopak záporné, které se projevují, když jsme s něčím nespokojeni, něco nebo někdo se nám nelíbí nebo je to nepříjemné. Emoce se ovšem liší také mezi jednotlivými kulturami. Co je vnímáno jedním způsobem v Evropě, nemusí být vnímáno stejně v Asii nebo Africe. Neliší se však ani tak v rozlišování určitých emocí, jako spíše ve „*faktorech navozujících určité emoce a dále*

v pravidlech pro projevy emoce“ (Cakirpaloglu, 2012, str. 209). „Emoce jsou nedílným prostředkem mezilidské komunikace, zatímco specifické značení emoční exprese se, podobně jako řeč, utváří a přenáší prostřednictvím sociálního učení. Stejná emoce v rozdílných kulturách a také mezi jednotlivými skupinami v rámci jedné kultury se může projevovat zcela odlišně“. Například Eskymáci zpívají pohrdavé písně, aby projevíli agresivitu, zatímco jiné kultury ji většinou projevují pomocí fyzického násilí. V Evropě znamená zatleskání souhlas či spokojenost, zatímco Číňané tleskáním dávají najevo nespokojenost. Severoameričtí Indiáni či obyvatelé severských zemí projevují nespokojenost potichu, naopak příslušníci jihoevropských států jako jsou Španělsko či Itálie, projevují nespokojenost velmi hlasitě.

Projevy emocí jsou však u každého individuální, a zatímco výbušní lidé projevují nesouhlas či nespokojenost nahlas a veřejně, mírní a klidní lidé si svůj nesouhlas často nechávají pro sebe a na veřejnosti jej neprojevují. Obecně jsou emoce velmi citlivým tématem v rámci multikulturality, přestože se díky větší propojenosti dostává do povědomí lidí i méně obvyklý způsob vyjadřování emocí, jako např. u výše zmíněných Eskymáků.

3.4.Národ

Termín národ je velice těžké přesně definovat, a to především proto, že je těžké od sebe odlišit pojmy „národ“ a „etnikum“. Průcha (2010, str. 54) zdůrazňuje, že národy se vytvořily z etnik a poté získaly své vlastní státy. Jeho definice říká, že „národ je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území“. Národy jsou také identifikovány třemi kritérii:

- **„Kritéria kultury:** *Spisovný jazyk (především u národů Evropy a mnoha národů Asie) nebo společné náboženství nebo společná dějinná zkušenost (Švýcarsko).*
- **Kritéria politické existence:** *Národy mají buď vlastní stát, nebo autonomní postavení v mnohonárodním či federativním státě.*
- **Psychologická kritéria:** *Subjekty národa (jednotlivci) sdílejí společné vědomí o své příslušnosti k určitému národu“.*

Národy mohou mít tato kritéria společná, nebo naprosto rozdílná. Dva státy mohou mít společnou historii a území, ale naprosto odlišné náboženství. Ne každý národ má vlastní stát. Nejpočetnějším národem světa jsou Kurdové, kteří ale nemají svůj vlastní stát, a tak žijí na území Iráku, Íránu, Sýrie a Turecka.

Bastl a kol. (2011, str. 204) uvádějí, že „*národ je zeměpisná skupina, která je ovládána citem solidarity. Ten může mít svůj původ ve společné řeči, předpokládaném společném původu, ve společné kultuře nebo ve společných zájmech a společných nebezpečích*“. Tyto prvky vytváří národní cítění.

3.4.1. Národní identita

V úzké souvislosti s národním cítěním je národní identita. Téma národní identity je poměrně často diskutovaným tématem, a to především kvůli migraci, která je v dnešní době součástí utváření států a národů. Bastl a kol. (2011, str. 208) píší, že národní identita je dána „*touhou lidí po sebeurčení, formou vlády, náboženstvím, jazyky, hospodářstvím či národními zvyky*“. Vlachová a Řeháková (2004, str. 490) ve svém článku dodávají, že národní identita má 3 úrovně:

- „*Individuální – sociálně psychologickou – lidé se bez ohledu na fyzický kontakt cítí být vzájemně svázáni, neboť hovoří stejným jazykem nebo mají vztah k určitému teritoriu*
- *Politicko – systémovou – jako společnost je chápán národ, který je soustředěn ve státě; v dnešní době převládají národní státy (na jejich území převládá jeden národ)*
- *Ideologickou – spjata s nacionalismem, jehož podstatou je doktrína, že všechny národy si musejí vládnout samy*“

Podle Šubrta a kol. (2013, str. 196) jsou pro národní identitu klíčové kulturní zdroje, jako jsou „*mýty a znalosti o předcích, mýty o vyvolenosti či kolektivní paměť, které vycházejí z tradic starších ethnií, na jejich základě vznikají národní společenství*“. Pokud tyto zdroje nevychází ze starých tradic, vycházejí z historie, která pomáhala formovat národ. Kulturní zdroje ovlivňující národní identitu znamenají jakousi stabilitu a stálost národa. Čím více do historie sahají, tím stabilnější národ je. Pecka (2010, str. 103) uvádí, že „*diskuze o národním charakteru jsou průvodním jevem naší doby. Téměř v každé zemi lidé zkoumají, přehodnocují a nově formují, co mají společného s jinými lidmi a co je od nich odlišuje*“. Někdy tudíž může být národní identita ohrožena, přestože má národ bohatou historii. Průcha (2010, str. 56) dodává, že „*existence národů a vědomí národní identity pokračuje s překvapující houževnatostí a vůbec nejví příznaky nějakého odumírání*“, přestože je stále více zmiňována tzv. evropská identita, kterou mají společnou všichni členové Evropské Unie, ale která zdaleka nepřevyšuje pocit národní identity.

3.4.2. Národní kultura

S problematikou národní kultury je z velké míry spojován holandský vědec Geert Hofstede. Jak udávají Lukášová a Nový (2004, str. 33-34), „*příslušníci jednotlivých národů sdílejí a předávají si z generace na generaci určité základní předpoklady, hodnoty, normy a ustálené vzorce chování. Silnými integrujícími faktory jsou například jazyk, masmédiá, vzdělávací systém, politický systém apod*“. Průcha (2010, str. 80-82) popisuje 4 dimenze, které u národních kultur Hofstede rozlišil:

- *Mocenský odstup* – sociální odstup mezi lidmi, kteří mají různé společenské postavení (nadřazený – podřazený)
- *Vyhýbání se nejistotě* – jak moc jsou lidé ochotni riskovat kvůli změně
- *Individualismus – kolektivismus* – vazby jednotlivců na kolektiv (individualismus – volné vazby; kolektivismus – silné vazby)
- *Maskulinita – feminita* – zastoupení mužského a ženského prvku v hodnotách společnosti

Později Hofstede přidal ještě pátou dimenzi:

- *Dlouhodobá – krátkodobá orientace* – hodnoty a postoje odrážející rozdíly v „západním“ a „východním“ myšlení; orientace na blízké nebo vzdálené cíle

Ve shrnutí lze říci, že mocenský odstup je větší ve „východních“ zemích a naopak malý odstup je v zemích „západu“. Stejně tak se lidé ze „západu“ méně vyhýbají nejistotě, než „východní“ země. Individualismus a feminita jsou vštěpovány lidem na „západě“ a kolektivismus a maskulinita naopak lidem ve „východních“ zemích. Všeobecně je možné z tohoto usoudit, že západní země jsou mnohem benevolentnější a modernější oproti zemím východu, které jsou často až příliš přísné, vykazující morálku a odpovědnost. Typickou benevolentní zemí je USA a typickou zemí se silným řádem je například Čína.

3.5. Interkulturní partnerství

Vzhledem k tomu, že svět je v dnešní době velmi úzce propojen, není problém navazovat partnerské vztahy s cizinci. Loučimová (2006, str. 38) popisuje interkulturní partnerský vztah jako „*vztah dvou lidí z nábožensky, historicky nebo lingvisticky rozdílných skupin*“. Takový vztah má spoustu výhod, jako například bilingvní děti, možnost poznat jinou kulturu a její zvyky a možnost naučit se plynule mluvit cizím jazykem. Interkulturní vztahy

s sebou nesou ovšem i spoustu nevýhod. Největšími nevýhodami jsou střet dvou kultur, střet náboženství (pokud jsou partneři praktikující každý jiné náboženství), nutnost rozhodnutí, kde bude pár žít, jak bude vychovávat děti apod. Dnes už nejsou smíšená partnerství ničím neobvyklým, ale není tomu tak dlouho. Ještě před 20 lety nebyla smíšená partnerství běžná. Často se setkáváme s tím, že lidé z různých zemí uzavírají sňatky pouze kvůli získání občanství pro sebe samé nebo pro své děti. Tato charakteristika platí obzvláště pro ženy z Asie, které se snaží v Česku získat práci a které chtějí pro své děti dobré vzdělání. Je velmi obvyklé, že pokud si například žena – křesťanka vezme za manžela muslima, musí přijmout jeho náboženství a kulturu. Velmi často právě náboženství hraje největší roli v přijmutí partnera takového, jaký je, s kulturou, kterou on pokládá za svou a s pravidly jeho víry. Občas také s výběrem partnera z cizí země nesouhlasí rodiče, pro které exotický původ může představovat jistá rizika. Důležité je, aby partneři zcela poznali svět toho druhého se vším všudy, než vstoupí do manželství, aby později nebyli překvapeni a nedocházelo k rozvodům.

Gillernová a kol. (2011, str. 102) udávají, že „z oficiálních dat Českého statistického úřadu lze z údajů o interkulturních svazcích odvodit, že obecně vzrůstá tendence českých žen vdávat se za muže jiné národnosti“. Také Loučimová (2006, str. 2) říká, že „v České republice, jako zemi s relativně nízkou etnickou rozrůzněností, se většinou jedná o vztah „našince“ s „cizincem“, tedy s někým, kdo pochází z jiné země, a proto za hlavní rozlišovací znak interkulturního vztahu u nás považujeme odlišnost mateřských jazyků“. Jazyková bariéra se dá ale snadno překročit, pokud mají partneři snahu naučit se mateřštinu toho druhého. Obecně se však ví, že čeština dělá cizincům velké potíže. Můžeme se také setkat s tím, že pokud se ani jeden partner nechce učit rodný jazyk druhého partnera, komunikují spolu např. anglicky, protože angličtinu v dnešní době ovládá téměř každý.

Na interkulturní partnerství by se nemělo pohlížet skrz prsty, neboť jsou to partnerské vztahy jako každé jiné, pouze se od těch homogenních v pár věcech liší.

3.5.1. Vznik interkulturních partnerství

Přestože celou naši historii provázela snaha zabránit vzniku partnerství lidí z odlišných kultur, ras, etnik a států, možnost cestovat a velká propojenost dnešního světa přímo vybízí k navštěvování cizích zemí. To samozřejmě do jisté míry vybízí k hledání si životního partnera kulturně či rasově odlišného. Jediné, co by mohlo být problémem při navazování takového vztahu s cizinci, je jazyková bariéra. Často vznikají interkulturní partnerství

právě při návštěvách cizích zemí, dovolených, zájezdech či studijních stážích a pobytech. Obvykle, i ze zkušenosti mých známých, dochází k navázání vztahu s cizincem při Erasmu, což je studijní pobyt, který umožňuje vysoká škola. Na takovém pobytu tráví lidé minimálně půl roku, což je dostatečně dlouhá doba na sblížení s někým z jiné země, aniž by byla velkým problémem jazyková bariéra.

Dnešní doba se neobejde bez sociálních sítí a internetu, což znamená navazování virtuálních vztahů právě na sociálních sítích. Lidé na internetu nemají většinou žádné zábrany, a jelikož ví, že se dlouhou dobu, nebo třeba nikdy, nemusí s protějškem z ciziny potkat, nedělá jim problém navazovat jak přátelství, tak i virtuální partnerské vztahy. I takové vztahy však lze nazývat interkulturními. Stejně tak lze s partnerem – cizincem – komunikovat telefonicky, ať už přes mobilní telefon nebo přes skype. Udržení takového vztahu však vyžaduje určitou znalost cizího jazyka, kterým se s partnerem dorozumíváme. Díky provázání světa je velmi jednoduché cestovat všude po světě, a tak často dochází k přenesení virtuálního partnerství do reálného života. Podle Heluse (2011, str. 198) však často lidem stačí udržovat vztah ve virtuální rovině a vyhovuje jim více, než přímý styk s partnery z cizích zemí. Takový vztah dokonce může naplnit prožitkový svět tohoto člověka.

Proč ale mají lidé potřebu hledat si partnera kulturně či rasově odlišného? Co je vede k tomu nehledat životního partnera ve své kultuře, se kterým by si pravděpodobně mnohem lépe rozuměli, přinejmenším co se mateřského jazyka týče? Loučimová (2006, str. 43) uvádí tři důvody:

- *„absence přitažlivosti – ne ve smyslu atraktivitu jednotlivce, nýbrž etnické skupiny jako celku*
- *nedostatek kontaktu ve smyslu snížené frekvence možnosti setkání s členem jiné etnické skupiny*
- *nižší akceptace interetnického vztahu z pohledu společnosti, rodičů a podobně“*

Možná tedy mít partnera z cizí země nevyjadřuje pouze chuť po exotičnu a snahu odlišit se za každou cenu, ale také to, že ve skupině, která je nám blízká a ve které se odmala pohybujeme, nenacházíme to pravé, co u životního partnera vyhledáváme.

3.5.2. Rysy interkulturních partnerství

Mezi rysy interkulturních partnerství rozhodně nepatří pouze to, že partneři pocházejí z jiných zemí či kultur, mluví jinými jazyky, mají různý pohled na výchovu dětí apod. Lze zařadit i to, jaké typy lidí si vybírají partnera z jiné země (či kultury), to, jestli vztah funguje na dálku, nebo se partneři vidí každý den. Dále se interkulturní partnerství liší podle toho, jestli jsou interkulturní v rámci kultury, jazyka či náboženství. Rysů interkulturních partnerství existuje velké množství, ve své bakalářské práci jich shrnu alespoň několik. Je nutné také připomenout, že každé manželství, ve kterém se střetávají dvě kultury, je odlišné od ostatních, tudíž ani není možné rysy interkulturních partnerství vystihnout přesně.

Podle Romana (2008, str. 6-15) existuje několik typů osobností, které tíhnou k výběru cizince do role svého životního partnera. Ve své knize je popisuje takto:

1. **vyvrhelové** – lidé, kteří nezapadají do společnosti, ze které pocházejí, nesdílejí stejné životní hodnoty s ostatními lidmi ze stejné kultury, ale tíhnou spíše k „cizímu“, mimo vlastní společnost se cítí šťastnější, protože v té vlastní se necítí být svobodní
2. **dobrodruhové** – vycestovat ze své země a seznámit se s cizincem je pro ně jakýsi druh romantiky a mít za partnera někoho ze své společnosti je pro ně stereotypní a nudné; romantici vyhledávají cizince, protože lidé ze stejné země jsou pro ně neatraktivní a nezajímaví, odlišnosti u partnera vidí jako životní výzvu
3. **kompenzující** – lidé, kteří si cizokrajným partnerem kompenzují to, co jim samotným chybí, očekávají, že jim partner nabídne to, po čem prahnou, jací nikdy nebudou, ale pouze pokud to bude cizinec; partneři kompenzujících jsou často jakýmsi jejich alter egy, lepšími polovičkami
4. **rebelové** – ti, kteří jsou nespokojeni se svojí vlastní kulturou a partner z ciziny je pro ně něco jako forma vzdoru proti této kultuře; rebelové většinou vzdorují pouze v mládí, ale s rostoucím věkem se vracejí ke své vlastní skupině, už nemají potřebu protestovat proti své kultuře
5. **kosmopolitní** – lidé, kteří jsou zvyklí hodně cestovat a tudíž nepřivykli žádné konkrétní kultuře; často potomci diplomatů, misionářů či akademických vědců, kteří cestují po světě za prací nebo aby splnili své poselství; kosmopolitní lidé nemají problém s jazykovou bariérou, protože často ovládají několik jazyků a výběr

partnera z jiné kultury je pro ně něco jako povinnost, protože si s cizinci rozumí více než s lidmi z vlastní kultury, ke které nikdy neměli šanci kvůli cestování vytvořit si pouto

6. **emigranti** – lidé, kteří si hledají za životního partnera cizince proto, aby získali cizí státní občanství či si zlepšili své sociální nebo ekonomické postavení; emigranti se vyskytují spíše v poslední době, kdy jsou lidé více kosmopolitní a vypočítaví, dříve byly svazky mezi emigranty spíše na úrovni přistěhovalců a místních občanů nebo mezi mezinárodními cestovateli
7. **zamilovaní** – ti, kteří věří na opravdovou lásku, která překračuje nejen hranice ega, ale také hranice zemí; většinou se berou bez souhlasu rodičů a proti pravidlům vlastní kultury, přesto pokládají intimní vztah s cizincem za životní výzvu a věří, že jejich láska ukáže ostatním, že život s cizincem může být skvělý

3.5.3. Úskalí a překážky interkulturních partnerství

Interkulturní partnerství se poměrně dost liší od homogenních vztahů a z tohoto faktu vyplývají překážky a úskalí, se kterými se interkulturní páry musí vypořádávat. Přestože jsou interkulturní partnerství v dnešním světě celkem běžná, stále existují předsudky a často negativní postoje okolí vůči nim. Překážkou může být také nepřijetí ze strany rodin buď jednoho, nebo i obou partnerů, což může působit problémy ve vztahu, protože každý si brání svoji rodinu. V současném světě je poměrně banální překážkou jazyk, který se dá díky dnešní provázanosti světa snadno naučit či zlepšit. Ne tak banálními problémy jsou však náboženství a kulturní zvyky obou partnerů, ze kterých se odvíjí výchova dětí, která může být často jádrem sporů v rodině. Několik překážek interkulturních vztahů vysvětlím níže.

3.5.3.1. Jazyk a komunikace

Na jednu stranu je cizí jazyk partnera překážkou, která se dá velice snadno odstranit, ale na druhou stranu je jednou z nejobtížnějších překážek. Vyjadřovat se v cizím jazyce tak, aby to partner s jiným mateřským jazykem pochopil stejně, jak chceme my, je poměrně složité. Jazyk může být překážkou také v rodinných vztazích. Jen těžko se domluví rodiče Češky s Američanem nebo Norem, pokud neumí anglicky nebo norsky ani slovo. Toto je obvyklá situace, protože starší generace nemusí ovládat cizí jazyky na takové úrovni, aby byli schopni se domluvit s cizincem. Kvůli vyjadřování v cizím jazyce pak vzniká spousta nedorozumění jak mezi rodiči a cizokrajným partnerem, tak mezi partnery samotnými.

Pokud partneři neovládají mateřský jazyk toho druhého, často se dorozumívají třetím jazykem, který umí oba. Podle Romana (2008, str. 125-133) na začátku vztahu partneři nepovažují jazykovou bariéru za velký problém, ale čím delší vztah je, tím více si kladou otázku, zda si spolu vůbec vzájemně rozumějí. Při komunikaci s cizincem v partnerském vztahu, ale i obecně, je důležité klást důraz také na neverbální komunikaci, která ale může mít v různých kulturách odlišné významy. Proto je důležité si být jistý, že ten druhý rozumí, co říkáme, a je vhodné zdůrazňovat také mimiku, posunky či gesta. Dobrá komunikace je pak jednou z nejdůležitějších věcí, které jsou zapotřebí, aby partnerský vztah byl úspěšný a bezproblémový.

3.5.3.2. Postoj okolí – předsudky a stereotypy

Pokud se někdo přestěhuje do cizí země a jakýmkoliv způsobem se liší, musí počítat s tím, že ostatní obyvatelé hostitelské země vůči němu budou mít předsudky, které lidé vůči cizincům často mají, aniž si to uvědomují. Tyto předsudky vycházejí částečně také ze stereotypů, které jsou typické pro každý národ, kulturu či náboženství, respektive jsou to negativní stereotypy. Stereotypy a předsudky poměrně dost ztěžují život interkulturním párům, které se s nimi setkávají neustále. Průcha (2010, str. 116) uvádí, že *„národní stereotypy slouží všem členům společnosti jako společné hodnotové soustavy vztahů, umožňující konstruovat vnitřní a vnější svět, posilují spojitost členů společnosti, soudržnost a rozlišení: „naše“ společnost je jiná. Uplatňují se k doložení loajálnosti vůči vlastnímu národu a odůvodňují stavění se do role „obětního beránka“ v období krizí. V konfliktních obdobích se pak stereotypní označení vyostřují v silně negativně zabarvené obrazy“*. Je tedy logické, že v dnešní době, kdy se tolik mluví o islámu a jeho radikálním odvětví, bude na všechny islamisty pohlíženo negativně a na všechny jako na teroristy, přestože to není pravda. Takové předsudky je možné změnit většinou pouze osobním kontaktem, kdy svým chováním přesvědčíme ostatní, že skutečnost je jiná než předsudky, které vůči nám mají. V dnešní multikulturní společnosti se poměrně často setkává více etnik na jednom území, tudíž by se dalo říci, že předsudky už prakticky neexistují, protože všichni ostatní kultury dobře znají. Přesto však některá etnika spíše připívají ke vzniku předsudků, protože lidé s nimi mají spojené negativní zkušenosti.

Téměř o každém národu kolují po světě stereotypy. Ne všechny stereotypy však musí být pouze negativní. Podle Kutnohorské (2013, str. 34) jsou podle ostatních národů *„Němci – pilní, pracovití, agresivní; Francouzi – galantní, mají šarm; Italové – hluční, veselí,*

nespolehliví; Rusové – pohostinní, srdeční, kulturní apod..“ O předsudcích se obecně také ví, že jsou zakořeněny po několik generací a o to těžší je změnit nebo úplně zničit je. Jak ale už kdysi dávno prohlásil Albert Einstein (Databáze knih, 2015): „Je to smutná epocha, kdy je snadnější rozbít atom, než zničit předsudky,“ což mluví za vše.

3.5.3.3. Náboženství

Náboženství a víra obecně jsou poměrně kontroverzní témata a ve společnosti vyvolávají konflikty a vyostřují diskuze. Stejně tak tomu může být, pokud se střetnou dvě odlišné víry v manželství, ve kterém partneři pocházejí z jiných kultur. Otázka náboženství může vyvolávat v rodině konflikty, neboť je to něco, co si každý partner přenáší ze své vlastní kultury a odmítá se ho vzdát. Náboženství určuje sexuální život, výchovu dětí, stravovací návyky a často i to, jaké postavení mají v rodině muž a žena. Jak píše Romano (2008, str. 101-107), v multináboženských rodinách je tedy velmi důležité, aby byli v otázce náboženství oba partneři vzájemně tolerantní. Někdy to však nemusí fungovat, protože určitá náboženství lpí na konverzi a odmítají platnost ostatních náboženství s tím, že i děti musí být vychovávány v této víře. Problémem je také jeden partner silně věřící a druhý nevěřící. Některá náboženství takovéto sňatky nepovolují. Nevěřící ale často přijímá náboženství a víru svého partnera a ztotožňuje se s jeho hodnotami a způsobem života. Větší problém nastává, pokud jeden z partnerů vyžaduje, aby ten druhý konvertoval (například aby křesťan konvertoval k islámu či islamista k judaismu). Náboženství ovlivňují zásadním způsobem všechny kultury, takže i nevěřící mohou být náboženskými hodnotami, aniž by si to uvědomovali. Věřící tvrdí, že pokud by ztratili víru, ztratili by také svoji identitu. Navíc proti sobě sňatkem s člověkem jiného vyznání obrátí svoji rodinu a celou komunitu, čímž se od své vlastní kultury odcizí ještě mnohem víc. V posledních letech se otázka náboženství jak v multikulturních párech, tak především multikulturní společnosti stává stále více ožehavým a kontroverzním tématem a nabývá na významu.

3.5.3.4. Výchova dětí

Přestože ne všechny multikulturní páry mají děti, a tudíž by se mohlo zdát, že toto téma není až tak důležité, opak je pravdou. Výchova dětí sama o sobě je poměrně diskutabilním tématem, tím spíše, pokud se na výchově podílejí dva lidé, kteří jsou vychováni odlišnými kulturami. Téměř každá kultura má jiný názor na výchovu dětí, liší se v Evropě, Asii, Africe, Severní, Latinské i Jižní Americe. Právě kvůli dětem a jejich výchově vznikají v interkulturních partnerstvích často konflikty. Zatímco jeden si přeje děti vychovávat

přísně, druhý preferuje tolerantní a benevolentní výchovu. Američané zastávají názor, že každé dítě by se mělo vychovávat tak, aby získalo sebevědomí a bylo nezávislé, zatímco v Asii spíše lpí na přísné výchově a respektu k rodičům. Největším problémem není, když mají rodiče různé názory na výchovu dětí, ale když si jejich názory absolutně protiřečí. V takových případech je opravdu těžké dohodnout se na určitém kompromisu a matoucí je to také pro děti, které jsou vychovávány biculturně. Loučimová (2006, str. 67) uvádí 3 úrovně, na kterých dochází k neshodám mezi interkulturními partnery v rámci výchovy potomků:

- 1. „úroveň hodnotových preferencí, která určuje, co je správné a co nikoli, a ovlivňuje základní principy výchovy dítěte*
- 2. učební a disciplinární úroveň – nejčastější otázky se vážou k formě a míře trestání zlobivého potomka, což má velkou souvislost i s různým pojetím a rozsahem rodičovské autority a neméně i s rodovými stereotypy, chápány v různých kulturách různě. Každodenní střety mohou vyvolávat neshody partnerů ohledně toho, jestli spíše uplatňovat patriarchální model výchovy vyžadující poslušnost, nebo spíše tolerantní, shovívavý přístup k potomkům*
- 3. forma vztahu mezi rodiči a dětmi – vztah mezi rodiči a dětmi je silně ovlivňován tím, do jaké míry každý z rodičů vnímá nutnost autoritářského nebo spíše mírného stylu výchovy“*

Co se týče třetí úrovně, tak rodiče často vychovávají děti podle toho, na co jsou zvyklí ze svého vlastního dětství, často se v nich odráží výchova jejich rodičů a především tehdy, pokud měli rodiče přísné a netolerantní. Podle Gillernové a kol. (2011, str. 103) se to děje i v běžných rodinách, ovšem u smíšených rodin je tento efekt o to větší, že se mísí dvě různé kultury. Přestože tedy děti ve smíšených rodinách mají přístup k tomu, aby poznali více kultur či přirozeně používali dva jazyky, existují problémy, a často i velmi zásadní, které jejich výchovu ovlivňují, často i negativně.

3.5.3.5. Rozdělení generových rolí

Celý svět se už nějaký čas snaží o co největší emancipaci žen. V rozvojových zemích se jedná spíše o to, aby ženy vůbec nějaká práva měly. Bohužel, rovnocenná práva mužů a žen nejsou ani tak realitou, jako spíše cílem, kterého chce svět dosáhnout. Dříve byly

generové role v rodině rozděleny poměrně jasně – muži pracovali, vydělávali peníze, aby uživil rodinu, ženy zůstávaly doma, staraly se o domácnost a vychovávaly děti. S postupem času však ženy začaly pronikat do mužského světa a snažily se pro sebe získat stejná práva, jako mají muži. Pořád však existují čistě mužské a čistě ženské záležitosti, přestože se kulturu od kultury liší. Pokud však jeden z partnerů je nucen striktně dodržovat roli, na kterou není zvyklý, protože byl vychován v jiném duchu, může nastat v partnerství problém. Pokud je žena odmala vedena k tomu, aby byla nezávislá a samostatná a partner po ní později vyžaduje, aby byla pouze doma, závislá na něm, může se žena cítit utlačovaná a omezovaná. Tyto situace mohou vést až k rozchodu či, v případě manželství, rozvodu.

Podle Romana (2008, str. 52-59) se mohou objevit problémy i v otázce finanční situace rodiny. Například v Asii ženy nejsou zvyklé vydělávat peníze a přispívat tím do rodinného rozpočtu. Pokud se po nich něco takového vyžaduje, jsou v šoku, protože očekávají, že o tyto věci by se měl starat muž. Pokud muž v Asii není schopný uživit rodinu, manželky se za ně stydí. Naopak v Austrálii jsou ženy emancipované a věci jako vydělávání peněz a uživení rodiny jsou pro ně naprosto běžné. Pokud se neemancipované ženy přestěhují do země, kde se o sebe musí starat samy, částečně se emancipují, ale není to jejich přirozenost. Pokud se ženy v cizí zemi emancipují, mají pak problém zvyknout si na svoji kulturu, pokud se přestěhují zpět do své rodné země, která emancipaci neuznává. Někteří muži na druhou stranu odmítají dělat domácí práce, protože mají pocit, že muži doma nemusí dělat nic a veškeré domácí práce obstará žena. Domácí práce stále ještě nejsou pro muže v moderní společnosti úplně přirozené, přestože velká většina mužů s tím nemá problém.

V dnešní době je však spousta lidí v interkulturních partnerstvích smířená s tím, že kultura jejich partnera je odlišná a snaží se odlišná pravidla generových rolí respektovat nebo se alespoň domluvit na určitém kompromisu, pokud je to možné. Někteří lidé se však odmítají vzdát pravidel své vlastní kultury, a pokud se ten druhý nepřizpůsobí, může se cítit utlačeně. Přece jenom kulturní pravidla a způsoby života tvoří naši identitu. Je pouze na nás, jestli jsme ochotni se přizpůsobit a vyhnout se pravidlům, nebo jestli se dokážeme dohodnout s partnerem a jít „zlatou střední cestou“. V posledních desetiletích se úspěšně daří vydobývat rovnější práva pro ženy, otázkou je, jestli je dobrá přehnaná ženská emancipace, protože někteří muži ztrácejí svoje mužské hodnoty a svým způsobem se stírají rozdíly mezi muži a ženami.

3.5.3.6. Výběr místa pobytu

Dokud přetrvává smíšený vztah na dálku, nemusí partneři řešit, kde se usadí. Tento problém nastává, když se rozhodnou žít ve společné domácnosti. Pokud se rozhodnou žít v rodné zemi jednoho nebo druhého partnera, jeden z partnerů může časem začít být v cizí zemi nespokojený. Tento efekt popisuje Loučimová (2006, str. 73-74) jako „*syndrom vystěhovalce (v angličtině expatriate spouse)*. *Jeden nebo oba partneři/ manželé musí dříve či později čelit ztrátě původního domova a vyrovnávat se s prostředím svého nového společného bydliště. Ten, který odchází za svým partnerem do jeho domovské země, popřípadě třetí země, kterou si oba zvolili pro společný život, do velké míry obětuje vztahu kontakt se svou původní rodinou, svou rodnou zemí, přáteli, obětuje částečně svůj mateřský jazyk a někdy i původní profesi*“. Je důležité se tedy společné sestěhování do jedné z rodných zemí nebo do třetí země velmi pečlivě promyslet a zjistit si informace a okolnosti pobytu v oné zemi, aby nebyli partneři nepříjemně překvapeni, pokud by se ve vztahu objevily kvůli místu pobytu problémy. Ten z partnerů, pro kterého není země rodnou, by si měl o této zemi zjistit co nejvíce informací, zjistit, jestli dostane dostatečnou práci nebo odpovídající vzdělání, ať už pro sebe, nebo pro své potomky. Jednoduše lze říci, že by měl vědět, do čeho jde. Lidé, kteří se dostanou do cizí země, mají často potřebu navštěvovat svoji rodnou zemi. Také proto, aby nezapomněli jazyk, kulturu, a především, aby neztratili svoje známé a přátele. Podle Romana (2008, str. 64-70) se velmi často stává, že se jeden partner nikdy nesžije s cizí zemí a kulturou a připadá si vyčleněně a osaměle.

Pokud si partneři vyberou k pobytu třetí zemi, tedy zemi, která není rodnou zemí ani jednoho z nich, mohou se setkávat s nepříjetím okolí, s předsudky o cizincích, které by místní lidé mohli mít a dávat je silně najevo. Tito lidé mívají často problémy i s přijetím jejich rodin, kterým se nemusí líbit, že si jejich potomci vybrali za životního partnera cizince. Může na ně být cizí kulturou nahlíženo jako na vydědence, kteří se obrátili zády k vlastní kultuře, tradicím i rodině, tudíž nejsou těmi správnými adepty na přijetí do kultury nové. Samozřejmě, že velmi záleží na zemi, kterou si pár pro pobyt vybere. Jsou země, které interkulturní partnerství uznávají a dá se i říci, že vítají, na druhé straně jsou země, které tento druh partnerství zavrhnou a nepodporují, svým způsobem i vyčleňují ze společnosti. V takové situaci by se měli partneři rozmyslet, jestli by neměli zemi pobytu změnit.

Přizpůsobování se nové zemi, jejím tradicím, kultuře a popřípadě náboženství, je velmi dlouhý a psychicky náročný proces. Problémy, které interkulturní páry mají, se liší podle lidí a podle ostatních okolností. Romano (2008, str. 64-70) uvádí tři různé druhy výběru pobytu:

1. Páry, které se setkají v zemi jednoho z partnerů, se rozhodnou v této zemi žít. Jeden z partnerů je v této zemi doma a druhý je natolik obeznámený s místní kulturou, že pro něj není velký problém se začlenit.
2. Páry setkávající se v zemi jednoho z partnerů, po sňatku se stěhují do země druhého z partnerů. Situace se obrací, jeden z partnerů je doma (většinou muž) a druhý (většinou žena) ho následuje a musí se přizpůsobit, poznat místní kulturu a snažit se začlenit.
3. Páry, které se setkávají mimo obě rodné země partnerů, tam se vezmou a usadí se tam. Oba partneři jsou cizinci, musí se seznámit s místní kulturou a tradicemi a nakonec se přizpůsobit. Je to jediná cesta k úspěšnému interkulturnímu manželství, která existuje, pokud se partneři rozhodnou žít ve třetí zemi.

Dalo by se říct, že nejjednodušší by bylo zůstat v zemi, ve které se poznají, pokud tato země je zemí jednoho z partnerů. Přesto však není jednoduché zvykat si na novou kulturu, ať už v rodné zemi svého partnera, nebo v zemi úplně cizí.

3.5.3.7. Akulturační stres

Akulturační stres, nebo jinak řečeno kulturní šok, je psychologický jev, který se projevuje u imigrantů, kteří se usadí v cizí zemi. Průcha (2010, str. 104) uvádí, že „*při styku příslušníků minoritní etnokulturní skupiny s dominantní kulturou dochází k celé škále změn u jednotlivců minoritní skupiny, počínaje poměrně jednoduchými změnami (v oblékání, způsobu stravování, vyjadřování, aj.) až po obtížné stavy nejistoty, deprese, anxiety aj.*“ Jelikož je téma migrace v dnešním světě hodně aktuální, stále častěji se mluví také o akulturačním stresu. Gillernová a kol. (2011, str. 98) uvádějí dvě úrovně akulturačního stresu:

- „*individuální úroveň – může vyvolat strach, zmatení, dezorientaci a depresivní reakce, často pokud je pobyt nedobrovolný, nastupují i psychosomatické problémy*
- „*skupinová úroveň – člověk přestává rozumět mechanismům, na které je zvyklý (různé rozdělení rodových rolí, vztah k autoritám apod.)*“

Ne všichni, kdo se přestěhují do cizí země, však kulturní šok prožijí. Často jsou to lidé, kteří nemají problémy se přizpůsobit, jsou zcestovalí a nevdají jim měnit prostředí. Akulturační stres souvisí úzce s tím, jak je kdo schopen se adaptovat na cizí prostředí, kulturu, tradice a jak je schopen v nové zemi navazovat nové kontakty a vytvářet si přátele. Pokud tyto aspekty cizinci splňují, přijme je také nová kultura a pobyt v cizině je pro ně o to jednodušší. Pokud však jedinec není ochoten ani schopen se adaptovat, většinou ho nová společnost vyčlení a zavrhne, protože neodpovídá tomu, co je pro onu kulturu „normální“. Velmi často jedinci prochází kulturním šokem proto, že zpočátku nedokážou odhadnout chování nových lidí, kteří se v jejich životech objevují, či neodhadnou situace, ve kterých se vyskytují. Imigranti by měli brát přesun do cizí země jako něco, co je obohatí, a ne jako něco, co jim ublíží.

3.5.4. Přínosy interkulturního partnerství

Stejně tak jako se interkulturní partnerství setkávají s možnými a častými problémy, mají také určité přínosy. Nejenže partneři poznají kulturu toho druhého nebo se naučí plynule mluvit cizím jazykem, ale pokud mají děti, jsou téměř vždy bilingvní, často mluví plynule i více než dvěma jazyky. Další výhodou interkulturních partnerství je, že partneři získávají interkulturní identitu a připadají si přirozeně i ve skupině, ve které se vyskytuje mnoho kultur.

3.5.4.1. Bilingvismus

V interkulturních rodinách mají jak rodiče, tak především jejich děti obrovskou výhodu v ovládnutí cizích jazyků. Podle Čermáka (2011, str. 56) je bilingvismus (multilingvismus), v překladu dvojjazyčnost (vícejazyčnost) „*koexistence dvou (více) vybudovaných jazykových systémů u jednotlivce, má více forem a stupňů. Obecně se liší bilingvismus podle aspektu časového na bilingvismus **simultánní** (kdy se jedinec učil oba jazyky v podstatě současně) a **sekvenční** (kdy šlo napřed o naučení jazyka jednoho a později druhého)*“. Sekvenční bilingvismus se většinou objevuje v interkulturních rodinách u rodičů, kteří se přestěhují do cizí země a učí se druhý jazyk, aby se spolu dorozuměli, zatímco simultánní bilingvismus se vyskytuje především u dětí, které mají rodiče s odlišnými mateřskými jazyky. Od narození jsou navyklí na 2 různé jazyky a dokážou mezi nimi volně přecházet. Bilingvní děti většinou nemají problém s cizími jazyky a jsou schopni se je naučit snadněji než děti, které z interkulturních rodin nepocházejí. Pokud jsou

rodiče např. Češka a Němec, děti umí mluvit česky, německy a často i anglicky (třetí jazyk pro dorozumívání u rodičů). Průcha (2010, str. 161-162) uvádí 3 typy bilingvnických dětí:

- 1) *„dětí vyrůstající v jazykově smíšených rodinách, kdy každý z rodičovských partnerů má jiný mateřský jazyk*
- 2) *děti imigrantů, jejichž rodiče mluví jiným jazykem, než je jazyk hostitelské země*
- 3) *děti z rodin etnických menšin, jejichž jazyk je odlišný od jazyka většinové populace“*

Bilingvní lidé většinou nemají žádný problém v dorozumívání s lidmi z jiných kultur a často ovládají alespoň jeden ze světových jazyků. Jsou to lidé poměrně zcestovalí a nebojí se jazykové bariéry. Přestože bilingvisté ovládají jazyky dva, vždycky je jeden z jazyků dominantní a jeho ovládnutí je pro jedince přirozenější a jednodušší, přestože je schopen se perfektně dorozumět i jazykem druhým. Často je dominantním jazykem ten, který užívá většinová společnost, který slyší častěji a mají k němu tedy jistý vztah.

V dnešní době je především dětský bilingvismus velmi málo prozkoumán, protože malé děti ho získávají zcela spontánně. Řešení je spíše na úrovni výuky ve školách, respektive na úrovni výuky cizích jazyků, kde se zkoumá, o kolik snadněji se bilingvní děti učí cizí jazyky oproti dětem, které mají pouze jeden mateřský jazyk.

Na závěr lze říci, že bilingvismus je v dnešní propojené společnosti nespornou výhodou v komunikaci s ostatními jedinci po celém světě. S rostoucí migrací také roste důraz, který je na bilingvismus kladen, a to nejen ve školách, ale v celé společnosti.

3.5.4.2. Multikulturní identita

Pokud si jedinec najde partnera vyrůstajícího v jiné kultuře, a pokud tuto kulturu svým způsobem přijme za svoji, dalo by se říci, že svoji identitu po čase začne cítit jako multikulturní. Takový člověk nemá problém se začlenit do jakékoliv kultury, za svoji „domovinu“ pokládá nejen svoji rodnou zemi, ale i země, ve kterých žije delší dobu. S multikulturní identitou úzce souvisí např. evropská identita, která je, nebo by měla být, společná pro všechny Evropany, kteří jsou součástí Evropské Unie. Všude po Evropě se cítí jako doma mnohem spíše, než na jiném kontinentu.

Multikulturní identita je stále častěji se objevujícím jevem v dnešní době, kdy je sociální, ekonomická i kulturní provázanost větší, než kdy jindy v historii. Přestože jedinci cítí

přirozeně svoji identitu jako občané své rodné země, nemají problém se zařadit do jiné kultury či jiných kultur a cítit se jako součást této kultury, což je dnes nespornou výhodou.

4. Empirická část

4.1. Představení párů

Pár 1:

Muž: 35 let, Česká republika, Vysočina

Žena: 38 let, Ukrajina, Užhorod, v ČR 15 let

Děti: 2 synové, 6,9 let

Pár 2:

Muž: 36 let, Albánie, v ČR 8 let

Žena: 38 let, Česká republika, Vysočina

Děti: syn, 6 let

Pár 3:

Muž: 68 let, Srbsko, Bělehrad, v ČR 22 let

Žena: 70 let, Česká republika, Vysočina

Děti: dcera, 42 let

Pár 4:

Muž: 25 let, Česká republika, Brno-venkov

Žena: 23 let, Arménie, v ČR 14 let

Děti: nemají

Pár 5:

Muž: 31 let, Česká republika, Vysočina

Žena: 32 let, Ukrajina, v ČR 12 let

Děti: 2 synové, 10 měsíců

Pár 6:

Muž: 52 let, Česká republika, Vysočina

Žena: 43let, Rusko, Sibiř, později Rjazaň, v ČR 20 let

Děti: 3 dcery, 21, 18, 16 let

Pár 7:

Muž: 49 let, Česká republika, Vysočina

Žena: 58 let, Bělorusko, Minsk, v ČR 17 let

Děti: nemají

Pár 8:

Muž: 43 let, Holandsko, Frísko, v ČR 13 let

Žena: 37 let, Česká republika, Vysočina

Děti: 3 dcery, 9, 6, 4 roky

Pár 9:

Muž: 37 let, Holandsko, v ČR 7 let

Žena: 35 let, Česká republika, Vysočina

Děti: 2 synové, 4, 6 let

Pár 10:

Muž: 26 let, Chorvatsko, v ČR 1 rok

Žena: 20 let, Česká republika, Brno

Děti: nemají

4.2. Etika výzkumu

Všichni respondenti byli před zahájením rozhovoru informováni o tom, že rozhovor bude nahráván na nahrávací zařízení (mobilní telefon). Respondenti souhlasili s tím, že rozhovory budou předělány do textové podoby a byli ujištěni, že jejich výpovědi budou zcela anonymní. Všichni dotazovaní byli ujištěni, že jejich jména ani nahrávky nebudou nikde uveřejněny a slouží pouze k mému osobnímu výzkumu potřebnému pro moji bakalářskou práci.

4.3. Seznámení

Seznámení každého páru je bezesporu významnou událostí v jejich životě. Přestože většina z nás se seznámí za svůj život s několika partnery, jedno setkání bývá to osudové. Kde se vůbec mohou lidé s odlišnou národností seznámit? A zvažují v prvních chvílích možnost, že jeden nebo druhý by byl ochoten opustit svoji rodnou zemi? Jsou oba připraveni na to, že kontakty s rodinou budou velmi omezené? Z těchto mnoha otázek můžeme vyvodit výzkumnou otázku týkající se problematiky seznamování: **Probíhá seznámení spíše v České republice nebo v zahraničí?**

Tab. 1: Kde a jak jste se seznámili?

Pár 1	Ž: No, na diskotéce ve Velkém Meziříčí, moc už si to nepamatuji.
Pár 2	M: Ve Velké Británii. V zaměstnání. Obsluhovali jsme spolu v jedné kavárně.
Pár 3	Ž: Na Krku, byla jsem na dovolené. Potkali jsme se na pláži.
Pár 4	Ž: Znali jsme se ze střední školy, chodil o 3 ročníky výš. M: Znal jsem ji přes jejího bratra a potkávali jsme se ve škole.
Pár 5	Ž: V Česku, tady ve vesnici na zábavě.
Pár 6	Ž: Seznámili jsme se na pracovišti v Rusku, v Rjazani. Pracovali jsme pro zdravotní firmu – já jako zdravotník a manžel jako kuchař.
Pár 7	Ž: Seznámili nás kamarádi z Ukrajiny. Jeho kolegové, kteří chodili s mými kolegyněmi.
Pár 8	Ž: Ve Velkém Meziříčí na baru.
Pár 9	Ž: Naše seznámení proběhlo v Dánsku, byli jsme tam oba na Erasmu.
Pár 10	M: U nás v Chorvatsku na pláži. Ona tehdy byla zadaná.

Zdroj: vlastní tvorba

Přestože je velmi obvyklé, že se partneři z různých zemí potkávají často při studijním zahraničním pobytu, z výzkumu vyplývá, že se takto seznámil pouze jeden pár, a to pár 9, na programu Erasmus v Dánsku. Ve škole, ale v České republice, se seznámil také pár 5, ovšem zde oba partneři vystudovali všechny typy škol, od základní až po vysokou. V práci se seznámily tři páry, přičemž pár 6 se seznámil v Rusku, tedy bydlišti partnerky, pár 7 se seznámil v ČR, rodné zemi partnera a pár 2 se seznámil v tzv. třetí zemi, tedy zemi, která není rodnou zemí ani jednoho z partnerů. Dva z párů se seznámily na dovolené na jihu Evropy, odkud pochází muži z obou párů. Posledním případem bylo seznámení na společenské akci v ČR, kde se partneři náhodně potkali, přičemž partner ze zahraničí tu již

jistou dobu žil. Polovina z dotazovaných párů se tedy seznámila v České republice a polovina v zahraničí.

Tab. 2: *Napadla Vás věta: "Co na to řeknou rodiče?"*

Pár 1	M: Naši si spíš představovali, že si vezmu Češku, ale neměli problém ani s tím, že moje budoucí žena bude Ukrajinka. Ž: Mě to nenapadlo vůbec. S rodiči jsem nežila ani na Ukrajině.
Pár 2	Ž: Naši s tím byli vždycky tak nějak smíření, protože už vlastně byli zvyklí. Vždycky jsem chodila s cizincem – Portugalcem a Bangladéšanem. M: Naši o mně moc nevěděli, pracoval jsem v Řecku, Itálii a nakonec v Británii.
Pár 3	Ž: Pro moje rodiče to byl hrozný šok. Asi si představovali, že si najdu Čecha, ale jakmile ho poznali, líbil se jim. M: Naši byli nadšení, byli spokojení, že jsem našel dobrou ženskou pro život.
Pár 4	Ž: I když žijeme v Česku hodně dlouho, naši počítali s tím, že si najdu Arména. Trochu jsem váhala, jestli do vztahu jít nebo ne. Ale přítele mají velmi rádi. M: Vůbec ne.
Pár 5	Ž: Nenapadla. Moje máma je tady v Česku už 20 let, takže s tím neměla žádný problém. Spíš byla radši, že si neberu nikoho z Ukrajiny. M: No naši z toho tenkrát měli nejdřív pořádný šok, ale až se poznali, tak s tím neměli vůbec žádný problém.
Pár 6	Ž: To mě nikdy nenapadlo. M: Pracoval jsem v Rusku, těžko bych si tam našel někoho jiného.
Pár 7	M: Naši byli rádi, že jsem si ještě někoho našel po rozvodu, neřešili, jestli je to Češka nebo cizinka. Ž: Moji rodiče byli moc překvapení, vůbec nečekali, že si tady někoho najdu.
Pár 8	M: Já jsem tady byl už 2 nebo 3 roky, takže stejně čekali, že si najdu Češku. Nebylo to pro ně žádný překvapení. Ž: Vůbec ne, chodila jsem s cizincem už předtím, takže ani ne.
Pár 9	M: Ani jedni rodiče to nijak neřešili. Oba jsme cestovali hodně, asi čekali, že si najdeme někoho ze zahraničí.
Pár 10	Ž: Samozřejmě, do Chorvatska jsem jela s přítelem a vrátila jsem se s jiným.

Zdroj: vlastní tvorba

Jednou z věcí, kterých se partneři z odlišných zemí velmi obávají, je, co si budou o partnerovi z ciziny myslet rodinní příslušníci. V dnešní době již nejsou smíšená manželství ničím neobvyklým, ale nebylo tak tomu vždy. Ani jeden z párů ve výzkumu však nevyprávěl, že by měli rodiče problém se zahraničním partnerem, v případě většiny párů rodiče počítali s tím, že si jejich potomek najde zahraničního partnera, protože žili v zahraničí nebo už měli zkušenosti s partnerem – cizincem. Šok při zjištění, že jejich potomek si vybral za partnera cizince, zažili rodiče párů 3, 4 a 10, ale ve všech případech si zvykli a dokonce vnímají partnera – cizince velmi přátelsky.

Shrme-li problematiku seznámení, dostaneme odpověď na výzkumnou otázku, zda probíhá seznámení spíše v České republice nebo v zahraničí. Podle odpovědí dotazovaných není častější ani jedna varianta, neboť polovina párů se seznámila v ČR a polovina v zahraničí. Rozmach cestování a otevření hranic je také důsledkem toho, že i rodina je v současnosti mnohem tolerantnější k rozhodnutí žít s partnerem cizí národnosti.

4.4. Rozhodnutí žít v České republice

Ve chvíli, kdy partneři zjistí, že spolu chtějí sdílet další etapu svého života, vyvstává otázka, kde společný život prožít? Toto bývá asi jedno z nejtěžších rozhodnutí obou partnerů, neboť vždy musí jeden z nich opustit svoji rodnou zemi. Co vedlo naše páry k rozhodnutí zůstat v České republice? A jak jejich rozhodnutí přijala rodina partnera? Zvažovali i možnost odstěhovat se do zahraničí? Rozhovory nám dávají odpověď na další výzkumnou otázku: **Vybírají si páry ČR pro svůj pobyt proto, že je na tom ekonomicky lépe než země druhého partnera?**

Tab. 3: Proč jste se rozhodli žít zrovna v České republice?

Pár 1	Ž: Po škole jsem sem jela do Česka na brigádu v létě, abych si vydělala na studia, chtěla jsem se vrátit. Ale nakonec jsem tu zůstala a práce mi zůstala.
Pár 2	Ž: Manžel byl vyhoštěn z Velké Británie, takže jsem za ním jela do Albánie, abych mu pomohla vyřídit povolení vrátit se tam. To nám ale nebylo umožněno, takže jsem se vrátila do Anglie sama. Jenže během těch 3 měsíců v Albánii jsem otěhotněla a rozhodli jsme se žít napůl cesty mezi Anglií a Albánií – v Česku.
Pár 3	Ž: V roce 1971 jsem odjela za mužem do Srbska, cítila jsem, že manžel by nebyl schopný se v Česku přizpůsobit. Zůstali jsme v Srbsku 22 let, jenže tam

	začala v roce 1993 válka, a tak jsme odjeli do Česka, kde jsme měli zázemí.
Pár 4	Ž: Rozhodli se tak mí rodiče a konkrétní důvod mi není zcela jasný.
Pár 5	Ž: No hlavně finanční zázemí, chování lidí, já jsem na Ukrajině studovala, takže to nebylo vůbec jednoduché.
Pár 6	Ž: Měli jsme tady podmínky pro bydlení. Manžel měl hotový dům, ve kterém jsme mohli hned bydlet a nemuseli jsme řešit otázku bydlení, takže to vlastně rozhodlo.
Pár 7	Ž: No protože doma nebyla práce, hodně mi vadilo, jak to tam všechno bylo napjaté, tak jsem si přes inzerát našla práci v Česku, odjely jsme i s dcerou, že si odpočneme. Já jsem tu zůstala, ale dcera se vrátila domů.
Pár 8	M: No, já jsem tu měl už předtím svoji práci, svůj podnik. Jel jsem sem, abych začal podnikat.
Pár 9	Ž: Po narození staršího syna, který se narodil v Holandsku, jsme začali řešit přesun do Česka. V Holandsku je mateřská jenom tři měsíce, což je ve srovnání s tříletou mateřskou v Česku docela velký rozdíl.
Pár 10	M: Více okolností, práce, studium, ekonomická situace.

Zdroj: vlastní tvorba

Jednou z nejčastějších otázek, se kterými se smíšená manželství setkávají během celého jejich vztahu, je, proč se rozhodli žít právě v České republice. S touto otázkou se údajně setkalo také všech 10 párů z 10, kteří byli dotazováni. Páry 1, 5, 6, 7, 8 a 10 se rozhodly žít v ČR především kvůli pracovním a ekonomickým důvodům, z rodinných důvodů se pro pobyt v ČR rozhodly páry 2 a 9, které tak učinily hlavně kvůli dětem, jedna dotazovaná odpověděla, že důvod, proč se její rodiče rozhodli žít v ČR, jí není známý. Z důvodu špatné politické situace se do ČR rozhodl přestěhovat pár č. 3, který před pobyt v ČR pobýval 22 let v Srbsku – rodné zemi jednoho z partnerů.

Tab. 4: Přemýšleli jste i o tom, že byste žili v zemi druhého partnera?

Pár 1	M: Rozhodně ne, hlavně kvůli ekonomické situaci. Ž: Nepřemýšleli. Měli jsme tu oba práci. Tohle nás asi ani nenapadlo.
Pár 2	Ž: Ne, to vůbec nepřipadalo v úvahu, já jsem rozhodně nechtěla. M: Pro mě nebyla v Albánii práce a nechtěl jsem tam zůstat ani sám.
Pár 3	Ž: My jsme nikdy neměli v plánu vracet se do Česka, chtěli jsme zůstat v Srbsku. Situace nás ale donutila odstěhovat se. Nestěhovali jsme se z

	ekonomických důvodů. Šlo nám o přežití.
Pár 4	M: Tohle naštěstí řešit nemusíme, přítelkyně tu žije hodně dlouho s rodiči. Ž: Ne, já bych chtěla žít jinde než v ČR, ale rozhodně ne v Arménii, o žití tam nepadlo nikdy ani slovo.
Pár 5	M: Já jsem tedy o životě na Ukrajině vůbec neuvažoval. Ukrajinci jezdí sem, tak nebyl důvod nastěhovat se tam, ani žena o tom nikdy nemluvila.
Pár 6	M: Ano, uvažovali. A docela by nám to i vyhovovalo. Oba jsme tam měli dobrou práci v oboru, ale nemohli jsme si dovolit půjčku na dům.
Pár 7	M: Já vůbec ne, mám tu kamarády, rodinu, zázemí. Ž: Já jsem o tom uvažovala, dostali jsme několik nabídek od mojí maminky, ať se vrátíme do Minsku, že nám sežene práci. Ale zůstali jsme tady.
Pár 8	M: No občas. Ale zatím spíš ne, děti jsou ještě malé.
Pár 9	M: Před narozením dětí jsme to neřešili, bylo nám jedno, kde budeme bydlet, takže jsme zůstali kvůli práci v Holandsku. Ale jak děti přišly, chtěli jsme do Česka, zvažovali jsme i Rakousko nebo Dánsko.
Pár 10	Ž: Ano, mě by se v Chorvatsku líbilo, ale do Česka nás to táhlo víc.

Zdroj: vlastní tvorba

Je nutné podotknout, že pouze 2 páry ze všech 10 dotazovaných mají partnera – cizince z tzv. „západu“ – Nizozemí. Zbývajících 8 partnerů – cizinců pochází buď z jižní Evropy či východní Evropy, kde je často ekonomická situace horší než v ČR. Přesto však respondenti byli dotázáni, jestli přemýšleli i o tom, že by žili v zemi druhého partnera (ne v ČR). Asi polovina respondentů odpověděla, že o tom vůbec neuvažovali. Druhá polovina párů o tom uvažovala, ale nakonec se kvůli politické, rodinné nebo ekonomické situaci rozhodli žít v ČR. Pár č. 3 žil nejprve 22 let v zemi druhého partnera a do ČR se přestěhoval pouze z bezpečnostních důvodů. Kdyby v Srbsku nezačala válka, o životě v ČR by vůbec neuvažovali.

Tab. 5: Jak Vaše rodina vnímala Vaše rozhodnutí žít v České republice?

Pár 1	Ž: No hodně špatně. Babička a děda, se kterými jsem žila, čekali, že se vrátím a dostuduju. Hodně těžce to nesli, že to tak nebylo. Dlouho se s tím nemohli smířit.
Pár 2	M: Asi v pohodě. Stejně jsem doma nežil už dlouho. Spíš byli rádi, že už snad někde budu žít trvale.

Pár 3	M: Moji rodiče těžko. Byli hodně staří, já byl jediný syn, měli strach, že se o ně nebudu moct postarat. Hlavně když onemocněli vážně, to byl problém.
Pár 4	Ž: Bylo to rozhodnutí mých rodičů, já jsem byla ještě malá. Možná babička s dědou to nesli těžce, ale jezdíme je navštěvovat, takže v pohodě.
Pár 5	M: Máma byla ráda, že jsem se rozhodla tu zůstat.
Pár 6	Ž: Asi ano. Naši neměli ale nic proti, protože věděli, koho si беру a byli s tím člověkem nadmíru spokojeni. Spíš byli smutní, že se odstěhuji tak daleko.
Pár 7	Ž: No, poměrně špatně. Nejhůř to nesly samozřejmě moje děti, dcera a syn, které mám v Bělorusku z prvního manželství. Zůstali tam s tátou. Syn mi to dlouho nemohl odpustit, bylo to pro něj opravdu těžké
Pár 8	M: Jasně, že to pro ně bylo těžké. Hlavně pro mamku to bylo, a stále je, těžké, nemít mě blízko.
Pár 9	M: Naši to věděli dopředu, že o tom uvažujeme. Byli smutní, ale tušili to. Stejně s tím nemohli nic dělat, bylo to naše rozhodnutí.
Pár 10	M: Samozřejmě že bylo, nečekali, že se někdy odstěhuju.

Zdroj: vlastní tvorba

Každý rodič je rád, když své potomky má co nejlíže a vídá se s nimi tak často, jak jen to jde. A žádný rodič pravděpodobně není nadšený, pokud se jeho dítě rozhodne žít v zahraničí, čímž se šance na časté návštěvy snižují na minimum. S tímto problémem se musí setkávat rodiny smíšených partnerství, které se rozhodnou žít v zemi jednoho nebo druhého partnera, nebo dokonce ve třetí zemi. Většina respondentů si je dobře vědoma toho, že jejich rodiče nesli velmi těžce, že se rozhodli opustit svoji rodnou zemi a jít za láskou do zahraničí. Ženy z párů 4 a 5 se přestěhovaly do ČR již s rodiči, takže v jejich případě rodiče byli rádi, že se rozhodli tu zůstat. Žena z páru 7 se setkala s nepochopením ze strany svých dětí, které zanechala v Bělorusku a rozhodla se žít v ČR. Rodiče muže z páru 2 byli rádi, že se konečně usadil, protože od 16 hodně cestoval. Je však pochopitelné, že většina rodičů tuto skutečnost nesla špatně a že se s tímto rozhodnutím ztotožnily rodiny pouze 3 párů z 10 dotazovaných.

Shrneme-li problematiku rozhodnutí žít v ČR, dostaneme odpověď na další výzkumnou otázku, zda si páry vybírají ČR pro svůj pobyt proto, že je na tom ekonomicky lépe než země druhého partnera. Většina párů žije v naší republice opravdu kvůli lepším ekonomickým podmínkám. Toto je dáno především skladbou párů, kdy pouze 2 páry mají

jednoho z partnerů z ekonomicky vyspělejších zemí. Avšak i jeden z těchto párů přiznává, že v ČR se jim podniká mnohem lépe, není zde tolik konkurence. Přestože mnoho Čechů nepovažuje ekonomickou situaci ČR za příznivou, pro cizince je stále atraktivnější než jejich rodná vlast.

4.5.Kultura

Každá země má svoji kulturu, na kterou je patřičně hrdá a je odrazem její osobitosti. Přestože slovanské národy mají mnoho společného, v kultuře můžeme najít i drobné rozdíly, které činí každý národ jedinečným. Jak cizinci vnímají tyto odlišnosti? Mohou být kulturní rozdíly důvodem problémů mezi partnery? Je vůbec možné přijmout novou kulturu za vlastní? Nabízí se další výzkumná otázka: **Přizpůsobí se většina cizinců české kultuře, pokud tu žijí delší dobu?**

Tab. 6: *Sžil/a jste se s českou kulturou nebo stále tíhnete k vlastní kultuře?*

Pár 1	M: Sžila jsem se s českou. Tak když tu chci žít, musím se přizpůsobit.
Pár 2	M: Já jsem si tak nějak zvykl, takže ji toleruji. Ale tíhnu samozřejmě k té svojí. Ale tady je to jinak, tak jsem se musel přizpůsobit.
Pár 3	M: Mě naše kultura od české nepřipadá o tolik rozdílnější. Přijal jsem českou. Rozhodl jsem se žít v Česku, musel jsem se přizpůsobit.
Pár 4	Ž: Částečně jsem se asimilovala, teda z velké části, ale zároveň si chci zachovat hodnoty vlastní kultury, abych je mohla předat jednou svým dětem.
Pár 5	Ž: Tak půl na půl. Nesnažím se manželovi vnucovat ukrajinskou kulturu. Třeba Vánoce jdu za mámou, mám tady i sestru, takže spíš spolu si to připomínáme.
Pár 6	Ž: Ano, jako ano. Nemám s tím problém vůbec. Je to podobné. I náboženství, nemám s tím žádný problém.
Pár 7	Ž: Přijala jsem tu českou, zvykla jsem si tu za ty roky.
Pár 8	M: Já v nich nevidím moc rozdíl. Jsem z vesnice, tady žijeme taky na vesnici, je to hodně podobné, i když v Česku jsou tradice typické pro Česko.
Pár 9	M: Musel jsem se přizpůsobit, jinak bych to nevydržel a nemohl bych žít tady.
Pár 10	M: Žiju tu pouze dva roky, takže tíhnu spíš k té mojí, ale zvykám si na českou.

Zdroj: vlastní tvorba

Od cizinců, kteří se rozhodnou žít v zahraničí, se očekává, že se asimilují a přizpůsobí místní kultuře. Je však velmi obvyklé, že se cizinci s kulturou cizí země sžijí, ale vnitřně stále tíhnou ke kultuře rodné země. Většina respondentů (7 z 10) se přizpůsobila české kultuře, aby zapadli mezi místní obyvatele a také proto, že jim jejich kultura nepřipadá tolik rozdílná od české. K rodné kultuře tíhnou pouze respondenti z párů 4, 5, 10. Pokud se cizinci v zahraničí přizpůsobí, je pro ně vždy mnohem snazší navázat kontakty s místními lidmi.

Tab. 7: Máte pocit, že se česká kultura výrazně liší od té Vaší?

Pár 1	Ž: Ani ne, jsem z Užhorodu, takže u hranic se Slovenskem. Asi bych musela být víc z vnitrozemí, abych to dokázala posoudit.
Pár 2	M: Myslím si, že ano, nejvíc ve vztahu vůči ženám. Taky vůči penězům, vůči práci. Čeští chlapi jsou zvyklí dělat, doma pomáhat ženě, starat se o dům, ale u nás ne. Tam se o všechno starají ženy. Muži dělají stavební práce a tak, je pro nás ponižující dělat ženskou práci.
Pár 3	Ž: Kulturní rozdíly jsou obrovské, především co se týče lidí. Jsou mnohem otevřenější, stmelnější a hlavně si nezávidí. M: Ano, to je pravda. A velké rozdíly jsou taky v pohřbech. Drží se tam sedmidenní, čtyřicetidenní a roční smutek. Je to tak i dnes, nejen na vesnicích.
Pár 4	Ž: Neřekla bych, že výrazné, ale občas narazíme na případy, kdy rozdíly v kultuře a výchově patrné jsou.
Pár 5	Ž: Ne, nemám. Na Ukrajině se mnohem víc prožívají křesťanské svátky. Třeba Velikonoce jsou pro Ukrajince velmi významným svátkem, tady se to moc neřeší.
Pár 6	Ž: Výrazné rozdíly nevidím. Rusové jsou o hodně otevřenější. Obě naše země jsou slovanské, tak kultura má k sobě vcelku blízko. M: V Rusku jsem se nesetkal se závistí. Rusové jsou o moc srdečnější než Češi.
Pár 7	Ž: Nevidím v nich moc velký rozdíl, možná jen pár zvyků, Česko je hlavně více pokrokové, jste tu ve spoustě věcí o hodně napřed. Třeba velmi patrný rozdíl je mezi nemocnicemi, bankami, všemi úřady.
Pár 8	M: V Holandsku jsou lidé mnohem otevřenější a přátelštější. To se tady moc nevidí. A samozřejmě slavení Velikonoc, to je jiné. A Mikuláš – ten je

	v Holandsku větší než Vánoce.
Pár 9	M: Kulturní rozdíly ani ne, ale je velký rozdíl v lidech. Co se v Holandsku domluví, to platí. Co se v Česku domluví slovy, jakoby nic nebylo. Všechno musí být potvrzené na papír. Hrůza.
Pár 10	M: Neřekl bych, jsou to nepodstatné rozdíly.

Zdroj: vlastní tvorba

Téměř všichni respondenti odpověděli, že největší kulturní rozdíly vidí v lidech a v jejich mentalitě. Mentalita lidí v jejich rodných zemích jim připadá více přátelská, otevřená a ochotná, naopak českou mentalitu vidí spíše jako závistivou, neupřímnou. Češi jsou podle mužů z párů 2 a 3 málo stmelení, společenšší. Muž z páru 2 vidí největší rozdíl ve vnímání žen v ČR a v Albánii, částečně islamistické zemi. Někteří dotazovaní však nevidí rozdíly mezi kulturami jako výrazné, jedná se podle nich pouze o maličkosti. Tento výsledek je pravděpodobně dán tím, že většina dotazovaných pochází z jižní nebo východní Evropy, kde jsou lidé známí svojí otevřeností, přátelskostí a stmeleností.

Tab. 8: Setkáváte se v manželství/partnerství s problémy kvůli odlišnosti kultur?

Pár 1	M: Neřekl bych. Když jsme se poznali, manželka už tu nějaký čas žila, přizpůsobila se české kultuře. Nikdy nebyl problém se na čemkoliv domluvit.
Pár 2	Ž: No to je třeba to vaření...ale dneska už to vlastně problém není. M: To už je u nás holej fakt. Já jsem si na to ale už zvykl. Když byla na mateřský, tak jsem chtěl, abych měl navařeno vypráno, uklizeno, ale teď už jsem si zvykl.
Pár 3	Ž: Vůbec ne! Přizpůsobili jsme se jeden druhému.
Pár 4	M: Neřekl bych, že vyloženě s problémy, určitě ne kulturními. Spíše náboženskými.
Pár 5	Ž: Spíše názory máme jiné. Třeba ty Velikonoce. Pro manžela je to jenom to pondělí, kdy se jde na mrskačku, on vůbec nevnímá, že už svátky začínají v pátek a slaví se až do pondělí. Já je vnímám spíše vnitřně velmi významně.
Pár 6	Ž: Ne setkáváme.
Pár 7	M: V manželství určitě ne.
Pár 8	M: Udělali jsme kompromis, nemáme s tím problém se ženou.
Pár 9	Ž: Desetkrát denně! Ano, je to znát, Holanďané jsou mnohem víc přímí, všechno řeknou na rovinu. Češi hodně chodí kolem horké kaše, to manželovi

	dělá problém, nevyzná se v Češích.
Pár 10	Ž: Vůbec, nikdy jsme to neřešili.

Zdroj: vlastní tvorba

Jelikož respondenti v předchozí otázce odpovídali, že jim nepřipadá, že by se česká kultura výrazně lišila od jejich kultury, až na mentalitu lidí, je pravděpodobné, že se právě rozdíly v mentalitě promítnou do jejich manželství. Přesto však 8 z 10 párů nemá v partnerství žádné problémy, které by plynuly pouze z rozdílů kultur. Přizpůsobili se jeden druhému a kulturní rozdíly příliš neřeší. Žena z páru 5 odpověděla, že jediné, v čem se s manželem neshodnou, je vnímání svátků a tradic, jejichž rozdílné pojetí plyne z rozdílnosti české a ukrajinské kultury. V mentalitě lidí vidí problém v partnerství pár 9. Žena vše řeší oklikami a manžel vše dává najevo napřímo. Tento výsledek je zajímavý, jelikož partneri – cizinci se shodli na tom, že lidé v jejich zemích a v Česku jsou hodně odlišní, ale jak během rozhovoru řekla žena z páru 6 – „v harmonickém vztahu se tyhle věci neřeší“.

Tab. 9: Prošel/prošla jste si po příjezdu do České republiky kulturním šokem? Pokud ano, jak jste se s tím vyrovnala?

Pár 1	Ž: Vůbec ne. Bylo to tu hodně podobné jako u nás doma.
Pár 2	M: Udivovalo mě, že se tu moc lidí nenavštěvují. U nás v Albánii bylo pořád plno. Navařilo se a všichni se bavili. Všichni byli pospolu. Ž: No ale teď už si na to zvykl, a když k nám někdo chodí, tak mu to vadí.
Pár 3	M: Řekl bych, že ne. Věděl jsem o české kultuře hodně od manželky. S ničím takovým jsem se vyrovnat nemusel.
Pár 4	Ž: Spíš ne, byla jsem malá, bylo mi asi 9 let. Asi jsem si to v té době moc neuvědomovala a neřešila jsem to.
Pár 5	Ž: To ani ne, ale o Vánocích se tady řeší dárky a ne to, že se má vlastně rodina sejít dohromady. No a to velikonoční pondělí. To byl pro mě opravdu šok. Nakonec jsem se ale přizpůsobila.
Pár 6	Ž: Ne, to určitě ne. Žádný šok jsem zde nezažila.
Pár 7	Ž: Možná jen chvilkovým, asi i kvůli tomu, že jsem tady nikomu moc nerozuměla, ale netrvalo to dlouho. Hodně jsem se chtěla naučit česky.
Pár 8	M: Před třinácti lety to tu samozřejmě bylo trochu jinak. Česko ještě nebylo v Evropské Unii, takže rozdíl mezi Českem a Holandskem byl hodně poznat. Dnes už to téměř není patrné. Nejhorší pro mě byl jazyk. Ale zvykl jsem si.

Pár 9	M: To zas asi ne. V práci jsem byl ale šokovaný přístupem lidí. Musel jsem se naučit mezi řádky číst. Proto se snažím hledat si práci spíš u nás. Jezdím do Holandska na týden každý měsíc, abych se z české povahy vzpamatoval.
Pár 10	M: Nemyslím si, že bych zažil kulturní šok, jsem hodně přizpůsobivý.

Zdroj: vlastní tvorba

Kulturním šokem si po příjezdu do cizí země projde velká spousta lidí. Překvapivým zjištěním bylo, že 7 z 10 dotazovaných si kulturním šokem neprošlo. Všichni počítali s tím, že pokud budou chtít žít v cizí zemi, budou se muset přizpůsobit. Kulturním šokem si prošli muži z párů 2, 8 a 9. Muž z páru č. 8 zaznamenal výrazný kulturní skok, protože přišel ze země, která už patřila do Evropské Unie, do země, která v Evropské Unii nebyla, a podle něj to bylo hodně znát. Po vstupu ČR do Evropské Unie se podle něj ale rozdíly smazaly a on si postupem času zvykl. Pro muže z páru č. 9 bylo nejtěžší smířit se s přístupem lidí v práci. Byl zvyklý na přímost a upřímnost a v ČR se setkal s obchodními kličkami, výmluvami apod. Dodnes si snaží hledat práci spíše v Nizozemí, protože česká povaha je pro něj dodnes složitá. Jak tedy dotazník vypovídá, kulturním šokem si prošli pouze ti, kteří se přestěhovali z vyspělejší země, než byla ČR.

Tab. 10: Jaké zvyky a tradice v rodině dodržujete? Liší se výrazně od českých?

Pár 1	Ž: Dodržujeme jenom české tradice, protože kluci tu chodí do školky a školy, nechceme, aby v tom měli zmatek. Já už si ani vyloženě ukrajinské zvyky a tradice nepamatuji, ale připadá mi, že jsou hodně podobné těm českým.
Pár 2	M: Spíš české, ale moc se neliší. U nás se třeba Vánoce slaví až v lednu. Taky vůbec nechápu české Velikonoce.
Pár 3	M: Úplně všechny, jak srbské, tak české. V Srbsku jedou podle gregoriánského kalendáře, takže jsou všechny svátky a zvyky posunuté o 14 dní. Všechno slavíme dvakrát, Vánoce, Velikonoce, Nový rok a zbytek svátků spíš po česku. V Srbsku se slaví svátky více pohansky.
Pár 4	Ž: Víceméně české zvyky, ony jsou hodně podobné, až na Velikonoce – u nás máme souboj vajíček – dva hráči si vezmou vařená vajíčka a jeden se snaží rozbít to druhé. Je to větší zábava než mrskání holek, jak to je v Česku.
Pár 5	Ž: Spíš jenom české, pro mě byl novinkou třeba Masopust, to u nás neznáme. Já svátky celkově vnímám hlavně vnitřně, slavnostněji než manžel.
Pár 6	Ž: Dodržujeme Nový rok a Silvestra jako ruské Vánoce. Já sama vnitřně cítím

	tyto dny jako něco důležitého. Velikonoce dodržujeme české.
Pár 7	M: Asi jen české. Jenom Velikonoce slavíme podle českých i běloruských zvyků. Já chodím mrskat, ale taky se hodně snažíme stýkat s rodinou, to jsme přejali z běloruských zvyků.
Pár 8	Ž: My to máme kombinované. Dodržujeme úplně všechny české, přece jen žijeme tady. Slavíme ale dvojího Mikuláše, Velikonoce v holandském stylu. No a v Česku neexistuje Den královny – velký holandský svátek.
Pár 9	Ž: Hlavně české tradice. Tomu se nevyhnete. Z holandských slavíme Velikonoce, ty tady netrávíme, a Mikuláše, ten je v Holandsku něco jako Ježíšek. Naše děti mají ježíšky dva.
Pár 10	M: Dodržujeme velmi podobné svátky jako v ČR, Velikonoce, Vánoce a tak.

Zdroj: vlastní tvorba

V případě interkulturních partnerství by se očekávalo, že přejmou kulturní zvyky a tradice obou zemí. Většina respondentů odpověděla, že dodržují pouze české svátky, protože žijí v České republice. Některé páry dodržují české tradice a z tradic druhé kultury přejímají pouze některé zvyky (páry 6, 7, 8, 9). Všechny svátky obou kultur dodržuje pár 3. Z výzkumu vyplývá, že se přistěhovalci snaží z velké části integrovat mezi místní obyvatele a snaží se přejímat českou kulturu, přestože si vnitřně zachovávají také kulturu vlastní. Většina dotazovaných je také toho názoru, že se české tradice od jejich rodných moc neliší. Jediné zvyky, které zmínili a které se výrazně liší, jsou Vánoce a Velikonoce. Tyto dva náboženské svátky se v zemích dotazovaných liší především vnímáním, v Česku se neoslavují tak nábožensky. Holandští respondenti vidí velkou odlišnost v oslavě Mikuláše, který má v Holandsku větší význam než český Ježíšek. Oba páry přiznaly, že jejich děti tedy dostávají v prosinci dárky dvakrát. V odpovědích se promítá fakt, že Česká republika je jednou z nejateističtějších zemí v Evropě, tudíž náboženské svátky nevnímá tak slavnostně jako ostatní, více nábožensky založené země.

Tab. 11: Narazili jste na nějaký problém ohledně náboženství?

Pár 1	Ž: Nenarazili, oba jsme katolíci, brali jsme se na Ukrajině. Jediný problém byl, když jsme v Česku chtěli nechat pokřtít kluky a farář s tím měl hrozný problém, protože jsme se nebrali v Česku. Nakonec jsme je pokřtili jinde.
Pár 2	Ž: Manžel je muslim, takže neznal třeba křtiny. Protože ale žijeme u nás, tak já jsem tady ta dominantní, takže jsem v tomhle směru vzala jakousi nadvládu.

	Manžel po narození syna vyžadoval jeho obřizku, takže na to jsem nebyla ochotná přistoupit. Taky chtěl, aby byl syn muslim, to jsem taky zadržela.
Pár 3	M: Já jsem pravoslavný, manželka je katolička, ale nikdy jsme to neřešili moc. Ž: Nenarazili, ale měli jsme problém se svatbou. Musela jsem psát žádost na církve do Prahy, jestli by oddali smíšené manželství. Museli jsme mít tlumočnicku, bylo to trapné.
Pár 4	M: Já jsem ateista a partnerka je křesťanka. Chtěla by se vdávat v kostele a chce po mně, abych se nechal pokřtít. To je ale proti mému přesvědčení, nevěřím v Boha.
Pár 5	M: No manželka byla pravoslavné víry a já katolické. Takže jsme se domluvili, že ona přejde také na katolickou.
Pár 6	Ž: Ne mezi sebou. Jsme sice oba pokřtěni, ale ani jeden nejsme vyloženě věřící lidé. Chtěli jsme se vzít v kostele, ale farář to nedovolil. Potom nám nechtěl pokřtít děti, protože jsme nebyli oddáni v kostele.
Pár 7	Ž: Manžel je sice katolík a já jsem pravoslavná, ale neřešíme to. Nechodíme ani do kostela. I svatbu jsme měli na úřadě.
Pár 8	Ž: Nenarazili.
Pár 9	Ž: Vůbec ne, jsme oba ateisté, neřešíme to.
Pár 10	Ž: Nikdy jsme o tom ani nemluvili, jsme oba ateisté.

Zdroj: vlastní tvorba

Náboženství je velmi kontroverzním tématem všude ve světě, ve všech kulturách. Pokud se dvě náboženství mísí v jedné rodině, může to být problém. Často však záleží na jednotlivcích, jak se k otázce náboženství staví a jak se partneři domluví. Problém s náboženstvím se naskytl pouze u páru č. 4, kdy žena vyžaduje, aby její partner přestoupil na křesťanskou víru, což je ale proti jeho osobnímu přesvědčení. Partneři nejsou oddáni, tudíž to prozatím řešit nemusí, ale jednou tuto kontroverzní otázku budou muset vyřešit. S problémy kvůli odlišnému náboženství se setkaly páry 1, 3 a 6, kdy je farář odmítl oddat, nebo měli problém s pokřtěním dětí. Nejkontroverznějším případem je pár 2 (muslim, katolička), který musel řešit otázku náboženství kvůli synovi (muž chtěl mít syna muslima s obřizkou, ale žena to nepovolila). Na katolickou víru svého manžela přestoupila pouze žena z páru 5, která byla původně pravoslavného vyznání. Otázku náboženství vůbec neřeší páry 8, 9 a 10, všichni jsou ateisté. Přestože jsou 4 z párů odlišného vyznání, není to

v jejich vztahu překážkou a tento fakt neřeší. Výzkum ukázal, že otázka víry je opravdu velmi individuální věc. Pokud spolu lidé chtějí žít, musí se jeden druhému přizpůsobit.

Problematika kultury je pro cizince vždy citlivé téma. Přestože se snaží přizpůsobit české kultuře, vnitřně stále přijímají svoje kulturní tradice a zvyky. Z našich rozhovorů vyplývá, že cizinci pocházející ze slovanských států přece jen přijímají novou kulturu přirozeněji. Na výzkumnou otázku tedy můžeme odpovědět, že většina cizinců se opravdu přizpůsobí české kultuře, pokud tu žijí delší dobu. Nejhůře si na naši kulturu zvykají lidé s naprosto odlišným náboženským cítěním, ale i lidé z vyspělých zemí. Náboženství může být také příčinou neshod v oblasti tradic a zvyků, nejvíce jsme to shledali při soužití Česky a muslima. Další páry rozdílnost ve zvycích a tradicích spíše neřeší, většinou ve vztahu panuje kompromis.

4.6. Jazyk a komunikace

Komunikace v cizím jazyce je pro mnohé nepředstavitelná a znamená jistou bariéru ve vztahu. Přestože partneři vždy najdou společný jazyk, problémem může být zbytek rodiny, který se s cizím partnerem nedomluví a komunikace tak mezi členy rodiny vážne. Jsou i oni schopni přistoupit na variantu, že by se začali učit jazyk partnera jejich blízkého člověka? Může být jazyková bariéra příčinou neshod v rodině? A je vůbec možné vzdát se svého rodného jazyka? Zde se nabízí další výzkumná otázka: **Jsou partneři ochotni naučit se jazyk toho druhého?**

Tab. 12: *Jakými jazyky hovoříte?*

Pár 1	M: Já se domluvíم akorát česky, trochu rusky a mám základy angličtiny. Ž: Umím plynule rusky a plynule česky, trochu ukrajinsky a slovensky.
Pár 2	Ž: My dva mezi sebou hovoříme anglicky, ale pleteme do toho i češtinu. Takže se z toho stává špatná angličtina i špatná čeština. M: Já mluvím albánsky a anglicky, trochu česky.
Pár 3	M: Oba dva aktivně srbsky i česky.
Pár 4	M: Česky, anglicky a německy. Ž: Domluvíم se arménsky, česky a anglicky, rozumím ruštině a učila jsem francouzsky.
Pár 5	Ž: Ukrajinsky, rusky, polsky, slovensky, česky a rozumím angličtině. M: Česky, anglicky, německy, rozumím ruštině.
Pár 6	Ž: Aktivně česky a rusky oba dva, Ještě trochu ovládám anglicky, ale to ne

	<p>moc.</p> <p>M: Já už teda rusky moc ne, dlouho jsem tak nemluvil.</p>
Pár 7	<p>M: Já jen česky a trochu rusky, abych se domluvil s rodinou v Bělorusku.</p> <p>Ž: Domluví se česky, bělorusky, anglicky a rusky.</p>
Pár 8	<p>M: Anglicky, frísky, holandsky, česky a německy – všemi plynule.</p>
Pár 9	<p>M: Já plynule anglicky, holandsky, snažím se česky a domluví se i německy.</p> <p>Ž: Já plynule česky, anglicky, holandsky trošku pomaleji.</p>
Pár 10	<p>M: Já chorvatsky, česky, anglicky, přítelkyně česky, anglicky, trochu chorvatsky.</p>

Zdroj: vlastní tvorba

Výzkum dokázal, že 10 z 10 dotazovaných se naučilo hovořit jazykem druhého partnera a většina z párů mluví i dalšími jinými jazyky (angličtina, němčina, fríština, polština či slovenština).

Tab. 13: Jakým jazykem jste spolu mluvili, když jste se seznámili a jakým mluvíte nyní?

Pár 1	<p>Ž: Když jsme se seznámili, už jsem uměla celkem dobře česky, takže co se známe, mluvíme jak spolu, tak na děti česky.</p>
Pár 2	<p>M: Prvních pár let výhradně anglicky. Teď už z velké části česky.</p>
Pár 3	<p>M: Když jsme se seznámili, domlouvali jsme se rukama nohama. Pak se žena naučila srbsky a srbsky mluvíme i dnes spolu.</p>
Pár 4	<p>Ž: Jenom česky.</p>
Pár 5	<p>Ž: Vždycky jsme spolu mluvili česky.</p> <p>M: No já jsem ji hodně opravoval, protože ona ty svoje chyby neslyšela.</p>
Pár 6	<p>Ž: Když jsme se seznámili, tak jsme mluvili jenom rusky.</p> <p>M: Ještě po nastěhování do Čech jsme mluvili převážně rusky, ale postupně se ruština vytratila úplně. Manželka se strašně moc chtěla naučit česky.</p>
Pár 7	<p>Ž: Celou dobu doma mluvíme jenom česky.</p>
Pár 8	<p>Ž: Pořád jen anglicky. Česky jsme spolu asi nikdy nemluvili, až teď s Vámi.</p>
Pár 9	<p>Ž: Dříve jenom anglicky, nyní anglicko-česky, s pár holandskými výrazy.</p>
Pár 10	<p>Ž: Nejprve anglicky, teď česky a občas trochu chorvatsky.</p>

Zdroj: vlastní tvorba

Při seznámení interkulturních párů není velmi pravděpodobné, že by oba partneři uměli jazyk toho druhého, ale často se druhý jazyk při společném soužití naučí. Stejně tak tomu bylo u všech respondentů – naučili se jazyk toho druhého. Téměř polovina z nich spolu mluví od seznámení pouze česky (1, 4, 5, 7), 4 páry spolu od počátku mluvily anglicky (2, 8, 9, 10). Pár 8 spolu mluví výhradně anglicky, stejně tak je tomu u páru 3, který spolu mluví prakticky pouze srbsky. Česky se během společného soužití naučil muž z páru 2, žena z páru 6 a muži z párů 9 a 10, což však ukazuje, že 8 z 10 párů češtinu denně používá v běžném životě.

Tab. 14: Co jste udělal/a pro to, abyste se naučil/a česky?

Pár 1	Ž: Hodně čtení, psaní, měla jsem v práci kamaráda, ten na mě hodně mluvil a hodně mě opravoval, kontroloval mi chyby, to mi hodně pomohlo.
Pár 2	M: Já jsem hlavně hodně poslouchal. Televizi hlavně. Číst neumím skoro vůbec. Přečtu jen letáky, co nám chodí.
Pár 3	M: Velmi málo, bylo to spontánní. Ale naučil jsem se česky hlavně v práci, pracoval jsem na pumpě, tam člověk potřebuje mluvit s lidma.
Pár 4	Ž: Byla jsem tzv. hozená do vody. Chodila jsem do školky a postupně jsem se učila.
Pár 5	Ž: No já jsem tady byla na kurzu, doučování, hodně čtu, to mi hodně pomohlo. Také filmy.
Pár 6	Ž: Až jsme měli děti, tak jsem s nimi sledovala televizi, hlavně pohádky, později filmy, češtinu jsem odposlouchávala. Tehdy jsem sledovala také Dallas. Hodně kupovala časopisy, hlavně ty dámské, později jsem přešla i na knihy.
Pár 7	Ž: Hrozně moc jsem chtěla, to byl základ. Po večerech po práci jsem si vždycky vzala slovník, tužku, sešit a psala jsem si slovíčka jako ve škole. Dřív jsem hodně taky četla, to mi šla čeština mnohem líp. M: Od té doby, co už nemá na čtení tolik času, tak se hodně v češtině zhoršila.
Pár 8	M: Málo. Měl jsem nějaký kurs, než jsme se poznali s manželkou. Nejvíc mě naučili kamarádi.
Pár 9	M: Pořídil jsem si děti. Musel jsem taky kvůli práci, snažil jsem se poslouchat.
Pár 10	M: Učil jsem se jako ve škole. A hodně umím od přítelkyně.

Zdroj: vlastní tvorba

Český jazyk je pro cizince na naučení velmi náročný, a to kvůli složité gramatice. V případě párů, u kterých pochází partner-cizinec ze zemí, které mluví slovanskými jazyky, neměli dotazovaní velký problém naučit se mluvit česky. V případě obou Nizozemců a Albánce, kteří mezi dotazovanými jsou, bylo učení českého jazyka hodně náročným procesem, protože jejich jazyky nemají s češtinou nic společného. Často se naučili mluvit pouze díky odposlechu češtiny, díky kamarádům, zahraniční partneři z párů 6 a 9 se naučily česky díky dětem. Muži z párů 2 a 3 přiznali, že se česky dodnes moc nenaučili. Kurzy češtiny pro cizince využil muž z páru č. 8 a žena z páru č. 5. Češtinu si zlepšovali díky čtení knih a časopisů a sledování filmů a seriálů. Ani jeden z dotazovaných neměl problém porozumět otázkám a česky na ně odpovídat.

Tab. 15: Potýkali jste se s jazykovou bariérou v rámci nejužší rodiny?

Pár 1	Ž: Vůbec ne. Všichni se dřív učili rusky, česky ale naši neumí.
Pár 2	Ž: To určitě ano. Jeho rodiče umí jenom albánsky, domlouvali jsme se rukama nohama. Moji rodiče se teď učí albánsky oba dva a komunikují s nimi víc než manžel. Oni tu nikdy ani nebyli.
Pár 3	Ž: Moji rodiče ze začátku nerozuměli manželovi, jeho rodiče nerozuměli mně. Bylo to těžké, ale největší problém s tím měla moje babička. Chtěla, abychom mluvili česky oba, aby nám rozuměla oběma. Srbsky teď umí jen můj bratr.
Pár 4	Ž: Ano, s prarodiči. Děda neumí moc česky a já postupně zapomínám arménštinu. Naše domluva je pak poměrně složitá. M: S partnerkou mluví naši jediné česky. Já bych chtěl umět arménštinu.
Pár 5	Ž: Vůbec ne. Moje sestra se ale naučila česky dobře a máma tu žije dlouho.
Pár 6	Ž: Ne, vůbec ne. Všichni jsme mluvili rusky. Postupně jsme ale přešli na češtinu s jeho rodiči, byla to pro mě výzva.
Pár 7	Ž: Rodiče, sourozenci, ani moje děti nemají problém. Manžel se u nás domluví dobře rusky a můj syn se dokonce naučil česky. No a přinejhorším něco přetlumočím.
Pár 8	Ž: Já bych řekla, že ne. Já se s jeho rodiči bavím anglicky, nebo manžel překládá, ale naši s manželem mluví česky.
Pár 9	Ž: Já jsem neustále všechno překládala do češtiny, ale naši se začali aktivně učit anglicky. Manželovi rodiče překládat nechtěli, takže to bylo složitější.
Pár 10	Ž: V Česku vůbec, ale v Chorvatsku ano, snažíme se domluvit anglicky.

Zdroj: vlastní tvorba

Pokud se dají dohromady dva lidé z jiných zemí, často se domluví jazykem jednoho z partnerů nebo jazykem třetím, často je tímto jazykem angličtina. Kde se však často naskytne problém, je dorozumění s rodiči, sourozenci a prarodiči, kteří často neumí ani jazyk druhého partnera, ani třetí jazyk, kterým by se domluvili. Tento problém byl překonán, pokud partner-cizinec nebo partnerka-cizinka již v Česku nějakou dobu žili, než se partneři seznámili, protože s rodinou v ČR si rozuměli a rodině ve své rodné zemi byli schopni překládat. V případě párů, které se seznámily před delší dobou, se domlouvaly obě rodiny rusky, protože se tento jazyk učili všichni ve škole. Česky se však učí málokdo z nejužší rodiny zahraničních partnerů. Pravděpodobnější je, že se rodiče českého partnera učí jazyk rodičů zahraničního partnera, jako tomu je v případě páru 2, 3 nebo 4.

Jazyková bariéra v rámci nejužší rodiny je pro partnerský vztah velmi problematická. I to je zcela jistě příčinou toho, že všichni cizinci se naučili český jazyk, přestože dva páry spolu nadále hovoří anglicky. Žádný z nich neměl problém porozumět a odpovídat na naše otázky. Přestože česky občas nedokázali vyjádřit své myšlenky, všichni ovládají češtinu velmi dobře. To, že se naučí jazyk země, ve které žijí, je vlastně pravděpodobné. Jazyková bariéra by přece jen znamenala jisté omezení v komunikaci s ostatními i při pracovním uplatnění. Jazyk partnera cizince se byli ochotni naučit také čeští partneři, avšak většinou jen kvůli rodině partnera. Aktivně jazyk partnera-cizince páry příliš nevyužívají.

4.7. Výchova dětí

Narození dětí představuje další významný mezník v životě partnerů. O jejich výchově diskutují před narozením potomka všichni partneři. U interkulturních párů je tato problematika obzvláště důležitá. Mnoho z nich uvažuje o tom, jak bude své děti vychovávat dlouho předtím, než se k tomuto kroku rozhodnou. Každý člověk má o výchově jiné představy a u rozdílných kultur je třeba najít vhodný kompromis. Neméně důležité je také rozhodnutí, jakým jazykem budeme s dětmi mluvit. Další výzkumnou otázkou týkající se dětí je: **Jsou děti interkulturních párů od narození bilingvní?**

Tab. 16: Hovořili jste před narozením dětí o tom, podle jakých kulturních norem budou vychovávány?

Pár 1	Ž: No tak podle českých, když tu žijeme. Vůbec nás nenapadlo něco takového řešit. Hlavně aby zapadly.
Pár 2	Ž: Ne, vůbec ne. Na tom se běžně domlouvá?

Pár 3	Ž: Jelikož jsme ji vychovali v Srbsku, kde moje české výchovné postupy zkolabovaly, vychovávali jsme ji podle srbských pravidel. Tak nějak to vyplynulo ze situace.
Pár 5	Ž: Ano. Dohodli jsme se, že na ně budeme mluvit dvěma jazyky. Já rusky a táta česky.
Pár 6	Ž: Docházelo k dohodě v průběhu výchovy našich dětí. Byli jsme v českém prostředí, takže mě ani nenapadlo vychovávat děti jinak.
Pár 8	Ž: Dle kulturních norem a pravidel ne, ale původně jsme chtěli, aby děti byly vychovávány v holandštině, ale jelikož manžel na ně mluví jen frísky a s holandštinou se nesžil, sešlo z toho, bohužel.
Pár 9	Ž: Předem jsme to neřešili vůbec, ale po narození Pěti jsme tušili, že budeme v česku, takže automaticky podle českých.

Zdroj: vlastní tvorba

Příchod dítěte do rodiny je vždy radostnou událostí. Rodiny, které pochází ze stejné země, nemusí řešit, podle jakých kulturních norem budou své děti vychovávat, což ale často řeší smíšená partnerství, ve kterých se kulturní normy a pravidla, co se týče výchovy dětí, hodně liší. Poměrně překvapivým výsledkem bylo, že respondenti téměř jednotně odpověděli, že se na tom, podle jakých kulturních norem budou své děti vychovávat, nedomlouvali. Jediné, na čem se některé páry dohodly, bylo, že jejich děti budou bilingvní, budou na ně mluvit oběma rodnými jazyky (páry 5 a 8). Všechny páry se shodly na tom, že pokud žijí v České republice, jejich děti budou automaticky vychovávány podle českých kulturních norem a pravidel, aby zapadly do českého kulturního prostředí.

Tab. 17: Jakými jazyky mluví Vaše děti?

Pár 1	Ž: Oba mluví plynule česky, starší syn se teď ve škole učí anglicky. Rusky ale mluvit neumí, i když na Ukrajině se trochu domluví. Jestli ale bude možnost dát je ve škole na ruštinu, určitě to uděláme.
Pár 2	Ž: Mluví jenom česky. Manžel na něj mluvil albánsky, ale jak umí víc česky, tak na syna mluví především česky.
Pár 3	M: Žije v Srbsku, takže mluví srbsky, ale česky se domluví plynule. Mluvili jsme na ni ale jen Srbsky, česky se naučila tady na prázdninách.
Pár 5	Ž: Rusky a česky
Pár 6	Ž: Holky mluví česky, rusky a anglicky.

Pár 7	Ž: Dcera tu 2 roky žila, umí česky, syn se naučil česky sám a mluví plynule. No a oba umí anglicky. A bělorusky, rusky, to je jasné, když žijí v Bělorusku.
Pár 8	Ž: Všechny holky umí plynule česky, anglicky a frísky. Starší dcera měla problém rozmluvit se, jak jsme na ní mluvili každý jiným jazykem a do toho ještě spolu anglicky. Ale nakonec to bylo v pohodě.
Pár 9	Ž: Starší syn plynule česky, domluví se holandsky a anglicky. Mladší syn zatím plynule jen česky a začíná mluvit holandsky, má ale silný holandský přízvuk, takže nám doporučili, abych na ně mluvila jen já. Ale to přece nejde.

Zdroj: vlastní tvorba

U dětí ze smíšených partnerství je velmi pravděpodobné, že budou bilingvní, tedy že budou ovládat více než 1 mateřský jazyk. Většina dotazovaných tuto domněnku potvrdila – jejich děti nehovoří odmala pouze česky, ale také jazykem druhého z partnerů, a k tomu často i jazykem, kterým se partneři domlouvají mezi sebou, jak potvrdili např. páry 5,6, 8 a 9. V případě párů 3 a 7 se jejich děti naučily druhý jazyk až pobytem v ČR, protože tu dlouhodobě nežijí nebo nežily. Poměrně typickým znakem u bilingvních dětí bývá, že mají jazykové problémy v tom smyslu, že mají cizí přízvuk či komolí slova (pár 9). Bývá to zapříčiněno tím, že děti slyší odmala více jazyků a přestože se to zdá přirozené, mohou se jim jednotlivé jazyky v hlavě míchat (viz pár 8). S narůstajícím věkem se však těchto problémů zbavují a to, že je pro ně přirozené mluvit více jazyky, je pro ně spíše výhodou, než nedostatkem.

Tab. 18: Mají/měly Vaše děti problémy kvůli tomu, že pochází ze smíšeného manželství?

Pár 1	Ž: Zatím ne, uvidíme časem.
Pár 2	Ž: Ano, smějí se mu kvůli jménu. Musela jsem to i řešit s učitelkami ve školce.
Pár 3	Ž: Nikdy to nikdo neřešil, ani v Srbsku, ani v Česku.
Pár 5	M: Zatím ne, jsou malé.
Pár 6	Ž: Neřekla bych, že měly problém, spíše byly středem zájmu, že mají mamku Rusku.
Pár 8	Ž: Občas hodně cestujeme nebo tu máme mezinárodní návštěvy, děti ve školce a škole to hodně vnímají, mají pocit, že mají holky něco navíc. Máme známé po celém světě, lidi to hodně špatně nesou, asi závidí.
Pár 9	Ž: Ve školce to bylo v pohodě. Teď je v první třídě a už mu jeden kluk řekl,

že se s ním nebude kamarádit, protože je Holanďan. Pěťu to moc mrzelo. Jinak ale spíš vyčnívají, jsou pro děti zajímaví.
--

Zdroj: vlastní tvorba

Děti umí být často zlé, obzvlášť v případech, kdy je pro ně něco neznámé či cizí. To často pociťují právě děti ze smíšených manželství, jak vypovídají např. odpovědi párů 2, 8 a 9, kdy ostatní děti buď závidí časté cestování, nebo, jak je tomu v případě dětí 9. páru – jsou odsouzeny za to, že jejich rodiče nejsou oba dva Češi, ale Češka a Holanďan, přestože je velmi málo pravděpodobné, že takto malé děti ví, co vůbec slovo „Holanďan“ znamená. V případě páru 3 se ostatní děti posmívají kvůli příjmení, které je po otci exotické a pro Čechy možná až vulgární, přestože v cizině by se nad tímto příjmením nikdo nepozastavil. Často tyto postoje vidí u svých rodičů, kteří mají ke smíšeným partnerstvím výhrady, nebo prostě závidí, že děti ze smíšených manželství často vyčnívají. To, že by jejich děti vyčnívaly z davu kvůli tomu, že mají jednoho z rodičů cizince, pociťují také respondenti z párů 6 a 9. Jak z výzkumu vyplývá, není úplně obvyklé, že by se děti smíšených manželství setkávaly s negativními zkušenostmi kvůli původu jednoho z rodičů, tyto situace jsou spíše výjimkou.

Shrme-li otázku výchovy dětí, je zajímavé, že většina párů předem neplánovala, jak budou svoje děti vychovávat. Výchova vylpynula ze situace a většina cizinců přijala, že děti budou vychovávány spíše podle českých tradic. Avšak v případě, že by žili v cizině, výchovu by směřovali podle místních tradic a pravidel. Výzkumná otázka potvrdila, že většina dětí z interkulturních partnerství jsou od narození bilingvní. Je to pravděpodobně způsob vyjádření vztahu cizinců ke svému rodnému jazyku a také jakási satisfakce za to, že dítě není vychováváno v duchu cizích tradic.

4.8. Postoje okolí

Ocitnout se v cizí zemi, daleko od rodiny a přátel, je pro většinu lidí nelehké. Jak bude okolí reagovat na nové sousedy či spolupracovníky z ciziny? Dokáže se cizinec přizpůsobit, domluvit? Může se cizinec někdy vůbec sžít s místními? Na toto téma se nabízí výzkumná otázka: **Setkávají se často cizinci s odmítnutím ze strany okolí kvůli tomu, že nepochází z ČR?**

Tab. 19: Jak reagovalo Vaše okolí na to, že jste cizinec/cizinka? Máte i nějaké negativní zkušenosti?

Pár 1	Ž: Nevnímala jsem to nijak negativně, spíš měli pozitivní přístup. Byla jsem
--------------	--

	zamilovaná, tak jsem to asi přehlížela, jestli byly nějaké negativní názory.
Pár 2	M: No její strejda, když mě viděl poprvé, tak řekl: Ten dělat nebude! Je to Albánc. Ale s ostatníma to bylo v pohodě. I s jejím strejdou nakonec.
Pár 3	M: Necítil jsem nějaký problém. Spíš obecně mi vadí, jak lidé neustále nadávají na cizince v Česku. Když byla v Jugoslávii válka, hodně lidí nadávalo, že jsme jako divoši a že se tam pozabíjíme, to mi bylo fakt líto.
Pár 4	Ž: Pozitivně, nikdy jsem neměla žádný problém, naopak jsem to brala jako přednost. Lidi tady se o mou kulturu a jazyk dost zajímali, a pořád zajímají.
Pár 5	Ž: Ze začátku tam asi byl problém. Ukrajinci byli vnímáni podřadně, ale to není vina Českého národa, je to naše vina, protože my jsme se tady nepřizpůsobili. Zním spoustu takových Ukrajinců.
Pár 6	Ž: Ze začátku se na mě dívali přes prsty, ale postupem času jsem to začala brát jako přednost. Negativní zkušenost mám jen jednu: Paní v tramvaji vykládala o okupaci Ukrajiny Ruskem a to mě vytočilo. Začala jsem jí vysvětlovat, že to tak vůbec není. Tehdy jsem poznala, že mám v sobě takovou ruskou národní hrdost.
Pár 7	Ž: Byli hodně zvědaví, vůbec jsem nezaregistrovala žádné negativní ohlasy kvůli mé národnosti, spíš se všichni chtěli seznamovat.
Pár 8	M: Neřekl bych. Všichni mě tu vnímají hodně pozitivně, si myslím. Jediný problém s tím, že jsem z ciziny, mám vždycky v Praze. Docela mě to štve, Pražáci jsou divní.
Pár 9	M: Ani ne. Všichni reagovali vždy pozitivně. Ale po pracovní stránce to některým klientům vadí, že jsem tu už šest let a pořád neumím plynule česky.
Pár 10	M: Pozitivně je to překvapilo většinou. Vždycky byli milí.

Zdroj: vlastní tvorba

Pokud se někdo rozhodne žít v cizí zemi, musí počítat s tím, že ho okolí nepřijme nebo se setká s negativními názory ohledně jeho národnosti či kultury. Je samozřejmé, že jinak vnímali lidé v ČR cizince po revoluci v roce 1989 a jinak např. po vstupu do Evropské Unie, kdy byly otevřeny hranice v Evropě a cizince zde potkáváme stejně často jako rodilé Čechy. Celkem 7 z 10 respondentů odpovědělo, že je vnímali nebo vnímají místní lidé velmi pozitivně, zajímají se o jejich kulturu a nemají s cizinci žádný problém. Respondenti z párů 2, 5 a 6 se však setkali nejprve s negativním přijetím, a to především kvůli předsudkům Čechů k jejich národům (Albánie, Rusko, Ukrajina). Tyto předsudky byly

překonány, když je místní lidé lépe poznali a vytvořili si názor dle vlastní zkušenosti. Negativní zkušenost mají páry 3 a 6, kteří se setkali s urážkami vůči jejich národům v důsledku politické situace, která se tam vyskytovala či vyskytuje. V těchto respondentech se projevila národní hrdost k jejich rodné zemi, což dokazuje, že i když se cizinci v Česku snaží co nejvíce asimilovat, pořád si vnitřně uchovávají vlastní kulturu a hrdost, že k této kultuře náleží.

Tab. 20: Dělal Vám problémy seznámit se s místními lidmi?

Pár 1	Ž: Mě ne, vůbec, jsem hodně komunikativní.
Pár 2	Ž: No ale nemá tady za ty roky žádného kamaráda, je takový vlk samotář. Pořád sedí doma. Přitom nemá problémy seznamovat se.
Pár 3	M: Vůbec ne. Jsem velice přátelský, otevřený a komunikativní. Všichni si mě hned oblíbili.
Pár 4	Ž: Vůbec ne, jsem extrovert, nedělá mi problém komunikovat s kýmkoliv.
Pár 5	Ž: Ani ne. Přes manžela, přes maminku jsem poznala hodně lidí, ale i před tím jsem neměla problém seznámit se.
Pár 6	Ž: Ne, nedělalo. První známé jsem poznala přes manžela, pak u doktora, když jsem tam chodila s holkama. Nejvíce když holky začaly chodit do školky, a pak v práci.
Pár 7	Ž: Ani trochu, jak jsem říkala, byli zvědaví, co jsem zač, chtěli se seznamovat i sami od sebe. A já jsem taky hodně přátelská.
Pár 8	M: Vůbec ne! Všichni si mě tu oblíbili. Nejsem moc doma, ale když jsem, snažím se využít toho času na maximum, jdu s chlapama do hospody, chodíme na společenské akce. Jsem hodně komunikativní.
Pár 9	M: Ani trochu, berou mě v pohodě. Máme tu spoustu kamarádů, i v jiných vesnicích. Sám taky pocházím z vesnice.
Pár 10	M: Nedělalo, jsem hodně přátelský.

Zdroj: vlastní tvorba

Součástí asimilace s českou kulturou je nesporně také komunikace a seznamování s místními lidmi, kteří cizincům s asimilací a integrací často pomáhají, ale dokážou integraci také téměř znemožnit. Překvapivě 9 z 10 respondentů odpovědělo, že jim nedělalo žádný problém seznamovat se s místními lidmi, protože jsou otevření, přátelští a komunikativní. Problém seznámit se nemá ani respondent z páru č. 2, ale přítomnost

místních lidí nevyhledává, je spíš uzavřený do sebe a společnost nepotřebuje. Tento výsledek pravděpodobně souvisí s tím, že většina respondentů odpověděla, že lidé v jejich rodných zemích jsou mnohem otevřenější a přátelštější, než v Česku.

Pokud se člověk rozhodne žít v cizí zemi, zcela jistě řeší i otázku, jak bude okolí reagovat na to, že je cizinec. Předpokladem toho, aby byl okolím přijat, je schopnost komunikace. Jestliže se cizinec bude vyhýbat kontaktu s místními, těžko si najde přátele. Z našich párů se většina cizinců sžila s okolím velmi dobře, mají mnoho přátel. Největší problém s navazováním známostí má muž z Albánie, což je patrně důsledkem jeho náboženství, postojů a také neznalostí češtiny v prvních letech pobytu. Ten se také jako jediný setkal s prvotním odmítnutím kvůli jeho národnosti.

4.9.Práce

Právo na práci je pro mnoho lidí jedno z nejvýznamnějších práv pro budoucí život. Mnoho lidí při ztrátě zaměstnání má pocit méněcennosti či zbytečnosti, mnoho z nich propadá depresím. Jak vnímají situaci bez práce cizinci v Česku? Je vůbec šance, aby si našli práci, když tolik Čechů je nezaměstnaných? Mohou pracovat v oboru, na který mají kvalitní vzdělání? Poslední výzkumnou otázkou naší práce je: **Setkávají se cizinci při hledání práce s diskriminací kvůli svému cizímu původu?**

Tab. 21: *Jak dlouho jste v České republice hledal/a práci? Měl/a jste s tím problém?*

Pár 1	Ž: My jsme sem šli na brigádu, práci jsme měli, když jsme sem přišli. A nakonec jsme tu zůstali.
Pár 2	Ž: Neuměl jazyk, ale práce mu nevadí. Naši ho naložili do auta a jezdili s ním od firmy k firmě. Znali se s jeho současným zaměstnavatelem. Trvalo to asi 4 měsíce, než začal pracovat.
Pár 3	M: S hledáním práce mi pomáhal švagr, když jsme ještě byli v Srbsku. Po příjezdu ale i tak trvalo půl roku, než jsem práci sehnal. Kvůli jazyku.
Pár 4	Ž: Ne, často jsem měla brigády domluvené přes známé nebo jsem odešla z jedné práce a hned jsem nastoupila do další.
Pár 5	Ž: Neměla jsem problém, když jsem se sem nastěhovala, prošla jsem kurzem češtiny a za tři měsíce jsem pracovala.
Pár 6	Ž: Po mateřské jsem dělala s kamarádkou pojišťovnictví, ale to mi nevyhovovalo. Trvalo to asi rok, než jsem našla práci v oboru, jak jsem chtěla.

Pár 7	Ž: Když jsem sem jela, měla jsem sjednanou práci přes inzerát, takže s tím nebyl problém ani trochu. Ale chtěla jsem práci na jednu směnu, s tím jsem měla problém. Bez práce jsem byla půl roku.
Pár 8	M: Začal jsem hned podnikat. Dělán to, co mám vystudované, jsem stavitel. Mám firmu na bioplynové elektrárny, děláme servis po celém světě.
Pár 9	M: S hledáním ano. Chtěl jsem dělat ve svém oboru, ale nenašel jsem skoro nic, co by mi vyhovovalo. Jsem zahradní architekt. Už v Holandsku jsem věděl, že budu podnikat a jak jsme přijeli do Česka, rozjeli jsme firmu naplno. Pořád funguje.
Pár 10	M: Půl roku.

Zdroj: vlastní tvorba

Sehnat práci v České republice dělá problém většině Čechů. O to těžší to většinou mají při hledání práce cizinci, kteří zpočátku neovládají český jazyk a dělá jim často problém přizpůsobit se místní kultuře. Přesto však respondenti s hledáním práce neměli výrazné potíže. Tři z dotazovaných jsou podnikatelé, kteří nebyli spokojeni s nabídkou prací u nás, a tak si založili vlastní firmu. Mužům z párů č. 2 a 3 pomáhali s hledáním práce příbuzní, a i přesto měli problém práci najít. Dvě z dotazovaných (1, 6) jely do ČR pracovat na inzerát, práci měly domluvenou dopředu a rozhodly se v Česku zůstat. Většině respondentů tedy nedělalo problém sehnat práci za poměrně krátkou dobu, což značí, že firmy nedělají výrazné rozdíly mezi uchazeči o práci pouze podle národnosti.

Tab. 22: Co za práci děláte? Je to práce, na kterou máte vzdělání?

Pár 1	Ž: Ne ne, mám průmyslovku a teď dělám tady ve fabrice, vyrábíme udírny.
Pár 2	M: Ve výrobě a zpracování masa. Je to řeznictví a uzenářství. Mám jenom základku.
Pár 3	M: Právě že ne. Jsem vystudovaný inženýr na železnici a v ČR jsem těch pár let do důchodu pracoval na pumpě. Ale bylo to tam fajn, měl jsem dobré kolegy.
Pár 4	Ž: Nedělám, jsem studentka, takže pracuji zatím jen brigádně, momentálně na administrativní pozici v nebankovní firmě.
Pár 5	Ž: Já mám všeobecné lyceum. Teď jsem na mateřské, ale jinak pracuji jako fakturantka ve světelném studiu.
Pár 6	Ž: Teď jsem zdravotní laborantka, ale vystudovala jsem hygienu. Abych to

	mohla dělat dál, dodělávám si vysokou školu. Musela jsem udělat nostrifikaci svého diplomu v Brně, aby mi uznali moje vzdělání z Ruska. Podala jsem žádost na Ministerstvu zdravotnictví, že chci uznat svoje vzdělání, čekala jsem 3 roky, než vymysleli otázky ke zkoušce, já byla první, která o to požádala.
Pár 7	Ž: Teď už jo, jsem moc spokojená, v Bělorusku jsem se vyučila švadlenou a švadlenu dělám i tady. Baví mě to.
Pár 8	M: Mám gympl a podnikám.
Pár 9	M: Ano. Jsem vystudovaný zahradním krajinným architektem a naše firma je na to zaměřená.
Pár 10	M: Nedělám, mám něco jako průmyslovku, teď jsem customer service agent.

Zdroj: vlastní tvorba

Spousta Čechů se potýká s tím, že pracuje na pozici, na kterou nemá kvalifikaci, a často dělají podřadnou práci. Cizinci na tom v České republice nejsou jinak. Přesto se dá říct, že jsou poměrně snaživí a snaží se zajistit pro sebe dobrou pracovní pozici, na které budou spokojeni (viz žena z páru č. 5). Práci nejvíce odlišnou od té, co dělal v rodné zemi, dělal v ČR muž z páru č. 3, který v Srbsku pracoval jako inženýr a v ČR musel dělat na čerpací stanici. Nejvíce problémů se vzděláním zažila žena z páru č. 6, která si musela udělat nostrifikaci diplomu, aby jí vzdělání uznali, a nyní si dodělává VŠ, aby mohla dál dělat práci, kterou dělá. Tři z respondentů jsou podnikatelé, kteří dělají to, co je baví.

Tab. 23: Jak Vás vnímají Vaši kolegové?

Pár 1	Ž: Úplně v pohodě, nikdy jsme neměli problém, mám mezi nimi spoustu kamarádek.
Pár 2	M: Nemám s nimi žádný problém. Asi dobře. Poznali, že umím dělat.
Pár 3	M: Nediskriminovali mě, byli přátelští a vycházeli jsme spolu skvěle. Jsme pořád v kontaktu.
Pár 4	Ž: Berou mě spíš jako Češku, myslím, že to vůbec neřeší.
Pár 5	Ž: Dobře. Já jsem měla snahu naučit se češtinu. S nikým jsem problém neměla. Hlavně jsem neměla snahu měnit v práci nějaký zaběhnutý režim.
Pár 6	Ž: Já myslím, že pozitivně. Jinak bych nedělala vedoucí 20 lidem. Mám občas konflikty, přece jen je to ženský kolektiv, ale táta byl důstojník v armádě, takže asi mám po něm takové ty velitelské geny.
Pár 7	Ž: Podle mě byli hodně zvědaví, jaká budu, jestli nebudu namyšlená, jestli

	budu umět mluvit česky, ale asi to brali v pohodě, byli na mě moc milí.
Pár 8	M: Moji kolegové jsou moji kamarádi, vnímají mě dobře. Ale zpočátku měli hodně respekt, protože jsem cizinec, nemluvil jsem česky moc dobře.
Pár 9	Ž: Jedinou jeho kolegyní jsem já a vnímám ho velice pozitivně.
Pár 10	M: Úplně v pohodě, v naší firmě pracuje mnoho cizinců.

Zdroj: vlastní tvorba

Pro většinu lidí je zajímavou zkušeností setkávání se s cizinci, jejich jazyk či jiná kultura. Na pracovišti je to však o něčem jiném. Je nutné, aby se lidé z odlišných kultur byli schopni jednotně shodnout, aby spolu vycházeli a neměli předsudky. Na odpovědích respondentů je poznat, že Čechům nedělá problém s cizinci vycházet, v práci nediskriminují a dokonce vytváří přátelské vztahy se zahraničními kolegy, jejichž kultura je pro ně nějakým způsobem zajímavá. Podle žen z párů č. 5 a 7 byli lidé zvědaví, jaké budou, když pochází z ciziny. Muž z páru č. 2 se nejprve setkal s předsudky vůči Albáncům, ale jakmile jeho kolegové zjistili, že chce a umí pracovat, zaujali k němu přátelský postoj.

Tab. 24: Myslíte si, že po pracovní stránce byste byl/a spokojenější ve své rodné zemi?

24. Myslíte si, že po pracovní stránce byste byl/a spokojenější ve své rodné zemi?	
Pár 1	Ž: Momentálně bych určitě na Ukrajině nenašla práci, je tam bída a práce není.
Pár 2	M: Určitě tady. V Albánii práce není. Kdybych nebyl tady, byl bych jinde, ale v Albánii určitě ne.
Pár 3	M: Určitě bych byl spokojenější v Srbsku, pracoval bych v oboru a za lepší peníze. Ale teď v důchodu je mi to jedno.
Pár 4	Ž: Tak to určitě ne, lepší podmínky pro hledání práce jsou určitě v Česku.
Pár 5	Ž: To rozhodně ne. Na Ukrajině je těžké najít si práci. Já jsem tam dělala chvíli sekretářku, ale je tam nutné dát úplatek, abyste sehnali práci, je to běžné.
Pár 6	Ž: Na to nedokážu odpovědět. Měla jsem práci v Rusku i tady a byla jsem spokojená v obou. V Rusku jsem měla víc klid, dělala jsem na hygienické stanici.
Pár 7	Ž: Asi ne. Dříve byl problém v Minsku najít práci. Chvíli jsem tam podnikala, to se docela dalo, ale nakonec jsem toho nechala a odešla jsem do Česka.

Pár 8	M: Mně je úplně jedno, kde podnikám. Jezdím po celém světě, fakt všude. Cestování je součástí mojí osobnosti.
Pár 9	M: Těžko říct. V Holandsku bych nemohl podnikat, je tam velká konkurence, tady je to lepší, lepší podmínky na trhu.
Pár 10	M: Jsem si celkem jistý, že ne.

Zdroj: vlastní tvorba

Co se týče práce a pracovních příležitostí, 7 z 10 dotazovaných párů odpovědělo, že by určitě po pracovní stránce nebyli spokojenější v jejich rodné zemi, a to z důvodů špatné ekonomické situace a nedostatku pracovních míst. Respondent z páru 9 odpověděl, že podniká po celém světě a je mu jedno, ve které zemi to dělá, žena z páru 6 odpověděla, že měla práci v ČR i v Rusku, takže v tom nevidí rozdíl. Respondent z páru 3 by byl určitě spokojenější ve své rodné zemi, protože v ČR dělal podřadnou práci. Z toho vyplývá, že v ČR jsou lepší pracovní podmínky než v druhých zemích dotazovaných párů.

Přestože mnoho Čechů nemá práci, naši respondenti si práci v Česku dokázali najít ve velmi krátké době. Je to dáno i tím, že mnoho z nich si práce považuje, protože ve své rodné zemi je problematické nějakou práci najít. Většina si dokázala najít práci odpovídající jejich vzdělání nebo zájmům. Žádný z nich nezažil diskriminaci v práci kvůli své národnosti. Většina také připouští, že po pracovní stránce se mají lépe v Česku, než by se měli ve své rodné zemi.

5. Diskuze

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jak a jestli jsou interkulturní páry (Čech-cizinka; cizinec – Češka) schopny se adaptovat na české prostředí a českou kulturu jako takovou, jak cítí, že je vnímá okolí, jakým způsobem fakt, že pochází ze smíšeného manželství, ovlivňuje jejich děti, jestli jsou ochotní naučit se český jazyk a jak zvládají české pracovní prostředí.

Díky osobnímu setkání a rozhovorům se mi podařilo zjistit, že cizinci, kteří žijí s partnerem – Čechem v České republice se snaží co nejvíce přizpůsobit českému kulturnímu prostředí, přestože se stále identifikují s kulturou jejich rodné země a to tak, že jsou v kontaktu se svými rodinami, pravidelně se navštěvují a politické či ekonomické dění v jejich rodné zemi jim rozhodně není cizí, ba naopak se o ně aktivně zajímají a snaží se svoji kulturu částečně zachovávat pro svoje děti. I přes tento fakt však ani jeden z respondentů nevyhledává skupiny obyvatel jejich národu zde v České republice a snaží se spíš navazovat kontakty s místními obyvateli, což jim, až na jednoho respondenta, nečiní žádný problém. Tato skutečnost patrně vyplývá z odpovědí téměř všech respondentů, že lidé v jejich kultuře jsou otevřenější a přátelštější než v České republice. Všichni dotazovaní jedinci se také aktivně naučili používat český jazyk, tudíž nebyl žádný problém vést polo-strukturovaný rozhovor se všemi v češtině, díky čemuž jsem se dozvěděla mnoho zajímavých a důležitých informací ohledně toho, jak přijali českou kulturu a jazyk.

Volba kvalitativní metody, polo-strukturovaného rozhovoru se ukázala jako vhodně stanovenou, protože osobní kontakt mi přinesl velmi cenné informace a především cenné kontakty na další smíšené páry, za což jsem byla respondentům vděčná. Všichni respondenti byli velmi milí, ochotní a zajímala je problematika mé bakalářské práce a to, co už jsem zjistila. Veškeré informace byly samozřejmě anonymní, přesto se respondenti rádi dozvěděli něco o tom, jak žijí jiné smíšené páry. 9 z 10 párů mi povolilo nahrávat si rozhovory, tudíž mi neunikla žádná data a mohla jsem lépe analyzovat výsledky rozhovorů. Otázky jsem měla předem připravené a byly stejné pro všechny respondenty, což mi umožnilo se dobře v rozhovorech orientovat a poté je snadno zpracovávat do tabulek, které se mi jevily jako nejprůhlednější forma rozhovorů, jelikož často odpovídali oba dva partneři. Byla jsem příjemně překvapená, že přepis rozhovorů do textové podoby nezabral moc času, což přičítám tomu, že jsem rozhovory zpracovávala bezprostředně po

jejich uskutečnění a měla jsem výpovědi v hlavě. Překvapená jsem byla také z toho, jak ochotní respondenti byli, a tak jsem měla data sesbíraná za necelý týden.

Jelikož respondenti pocházeli z různých zemí, měla jsem možnost porovnat jak vliv západní, tak východní kultury. Jako hlavní mínus zvoleného zkoumaného vzorku vidím především jeho velikost – 10 interkulturních párů je poměrně nedostatečné množství pro analýzu, ale výběr párů byl omezen tím, že jsem na páry měla kontakty především přes známé. Přesto jsem byla překvapená, že v mém velmi blízkém okolí žije tolik interkulturních párů, z nichž s některými jsem rozhovor udělat nemohla, protože se momentálně nenacházejí v České republice.

Překvapivým zjištěním bylo, že téměř nikdo z dotazovaných neprošel kulturním šokem, což je pravděpodobně dáno faktem, že respondenti nevidí mezi kulturami rodných zemí a České republiky veliké rozdíly. Většina dotazovaných však pochází ze slovanských kultur, a to je možná důvod, proč moc rozdílů v kulturách nevidí. Odlišná připadala česká kultura především respondentům z Albánie a Nizozemí, jelikož kulturní vzorce jejich zemí jsou poměrně hodně odlišné od českých. Přesto se však přizpůsobili české kultuře snadno. Gillernová a kol. (2011) určili 4 základní druhy adaptace cizinců na jinou kulturu, a to separaci, marginalizaci, asimilaci a integraci. Z mého výzkumu vyplynulo, že téměř všichni dotazovaní se integrovali (zachovávají si svoji vlastní kulturu, ale snaží se přijmout za svoji i kulturu českou), někteří se zcela asimilovali (zcela se ztotožnili s českou kulturou).

Kdybych nebyla omezená časem, rozhodně bych se na problematiku interkulturních partnerství v České republice zaměřila podrobněji a snažila bych se najít větší množství párů, protože tato problematika mě velmi zaujala a bylo pro mě velmi přínosné se o smíšených párech, které žijí v mém okolí, dozvědět spoustu zajímavých informací. Respondenti především mají můj obdiv za to, jak se s českou kulturou ztotožnili a jak rychle se naučili český jazyk, protože u většiny z nich bych nepoznala, že tu žijí relativně krátkou dobu. Nebýt jejich ochoty a sdílnosti, pravděpodobně bych tuto práci nikdy nenapsala.

6. Závěr

Bakalářská práce je tematicky zaměřena na interkulturní manželské nebo partnerské páry a jejich adaptaci na českou kulturu. V teoretické části jsem čerpala jak ze zdrojů českých, tak i zahraničních. Kromě knižních publikací jsem informace shromažďovala také z internetových zdrojů. Úvodem jsem vysvětlila několik pojmů důležitých pro zpracování tématu - kultura, akulturace, adaptace, kulturní tradice, interkulturalita, komunikace a národní identita. V další části jsem se věnovala problematice interkulturních partnerství, jak vznikají, jaké jsou jejich rysy a jaká úskalí a překážky musejí překonávat nejen partneři, ale i jejich děti.

Empirická část je věnována výzkumu této práce a zahrnuje veškeré informace, které byly výzkumem shromážděny. Samotný výzkum byl zaměřen na zjištění subjektivních názorů respondentů týkajících se jejich osobního života. Zahrnuje informace ze sedmi základních kategorií - seznámení, rozhodnutí žít v České republice, kultura, jazyk a komunikace, výchova dětí, postoje okolí a práce. K získání informací jsem využila pouze kvalitativní metody, a to polo-strukturovaného rozhovoru, ve kterém jsem otázky uspořádala podle otevřeného kódování podle zakotvené teorie Corbinové a Strausse - Základy kvalitativního výzkumu. Hlavní kategorie tedy byly rozpracovány do konkrétnějších dílčích otázek, aby bylo získáno co nejvíce podnětných informací. Výzkumný vzorek zahrnoval 10 manželských nebo partnerských párů žijících v České republice, kde jeden z partnerů byl české národnosti a druhý jiný. Jednalo se jak o manželské páry s dětmi, tak i partnerské bez dětí. Se všemi páry jsem se osobně setkala a rozhovoru byli přítomni oba partneři. Výpovědi devíti párů jsem si zaznamenávala s jejich svolením na mobilní telefon a poté přepsala a zanesla do tabulek. U jednoho páru jsem odpovědi zaznamenávala písemně do předem připravených otázek.

Na základě vyhodnocení všech otázek jsem došla k závěru, že lidé se seznamují při různých příležitostech a v různých zemích a neřeší názor rodičů na rozhodnutí žít v cizí zemi. Podle odpovědí je pro cizince pocházející z jižní nebo východní Evropy naše republika ekonomicky i politicky stabilnější než jejich rodná země, proto se také ve většině případů lépe adaptují. Nejtěžší je adaptace pro nábožensky velmi odlišné národnosti, jako je třeba islám, kde jsou práva ženy potlačeny. Téměř všichni dotazovaní se ale shodli na tom, že lidé v jejich zemi jsou mnohem srdečnější a otevřenější. Přesto jsou všichni

dotazování v našem regionu spokojeni a neuvažují o návratu do své vlasti. Vlivem prolínání kultur se cizinci velmi dobře adaptují na české tradice a zvyky, hůře to přijímají lidé z ekonomicky vyspělých nebo nábožensky odlišných zemí. Ani jazyková bariéra není v době, kdy je v celém světě rozšířena angličtina, problém. Téměř všichni cizinci svoji národní identitu vštěpují svým dětem prostřednictvím rodného jazyka, kterým na ně od narození hovoří. Cizinci však vnímají jako důležité ovládat český jazyk, neboť jim to otevírá cestu k místním lidem a také zlepšuje možnosti pracovního uplatnění. Pro mnohé dotazované byla právě možnost získat práci důvodem, proč žijí v České republice.

Tato bakalářská práce zachytila subjektivní názory lidí různých národností. Bylo by zajímavé v práci pokračovat s mnohem větším počtem respondentů zahrnujícím co nejvíce různých národností a věkových skupin.

7. Seznam tabulek

Tab. 1: Kde a jak jste se seznámili?.....	36
Tab. 2: Napadla Vás věta: "Co na to řeknou rodiče?"	37
Tab. 3: Proč jste se rozhodli žít zrovna v České republice?	38
Tab. 4: Přemýšleli jste i o tom, že byste žili v zemi druhého partnera?	39
Tab. 5: Jak Vaše rodina vnímala Vaše rozhodnutí žít v České republice?	40
Tab. 6: Sžil/a jste se s českou kulturou nebo stále tíhnete k vlastní kultuře?	42
Tab. 7: Máte pocit, že se česká kultura výrazně liší od té Vaší?	43
Tab. 8: Setkáváte se v manželství/partnerství s problémy kvůli odlišnosti kultur?.....	44
Tab. 9: Prošel/prošla jste si po příjezdu do České republiky kulturním šokem? Pokud ano, jak jste se s tím vyrovnala?	45
Tab. 10: Jaké zvyky a tradice v rodině dodržujete? Liší se výrazně od českých?.....	46
Tab. 11: Narazili jste na nějaký problém ohledně náboženství?	47
Tab. 12: Jakými jazyky hovoříte?.....	49
Tab. 13: Jakým jazykem jste spolu mluvili, když jste se seznámili a jakým mluvíte nyní?	50
Tab. 14: Co jste udělal/a pro to, abyste se naučil/a česky?.....	51
Tab. 15: Potýkali jste se s jazykovou bariérou v rámci nejužší rodiny?.....	52
Tab. 16: Hovořili jste před narození dětí o tom, podle jakých kulturních norem budou vychováány?	53
Tab. 17: Jakými jazyky mluví Vaše děti?.....	54
Tab. 18: Mají/měly Vaše děti problémy kvůli tomu, že pochází ze smíšeného manželství?	55
Tab. 19: Jak reagovalo Vaše okolí na to, že jste cizinec/cizinka? Máte i nějaké negativní zkušenosti?.....	56
Tab. 20: Dělal/a Vám problémy seznámit se s místními lidmi?.....	58
Tab. 21: Jak dlouho jste v České republice hledal/a práci? Měl/a jste s tím problém?	59
Tab. 22: Co za práci děláte? Je to práce, na kterou máte vzdělání?	60
Tab. 23: Jak Vás vnímají Vaši kolegové?.....	61
Tab. 24: Myslíte si, že po pracovní stránce byste byl/a spokojenější ve své rodné zemi?	62

8. Použitá literatura

Albert Einstein. *Databáze knih: Váš knižní svět* [online]. 2015 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/citaty/albert-einstein-8278>

ALLHOFF, Dieter-W, ALLHOFF, Waltraud. *Rétorika a komunikace*. Vyd. 1. Překlad Praha: Grada, 2008. ISBN 9788024722832.

BASTL, Martin. *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. ISBN 9788024737973.

BERRY, John W. *Cross-cultural psychology: research and applications*. 3rd ed. New York: Cambridge University, 2011, xxii, 626 s. ISBN 9780521745208.

CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Úvod do psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. ISBN 9788024740331.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., Praha: Karolinum, 2011. ISBN 9788024619460.

DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace: 6. vydání*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 9788024720180.

GILLERNOVÁ, Ilona, KEBZA, Vladimír, RYMEŠ, Milan. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 256 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1.

HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. ISBN 9788024730370.

HOFSTEDE, Geert H., HOFSTEDE, Gert Jan, MINKOV, Michael. *Cultures and organizations: software of the mind : intercultural cooperation and its importance for survival*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill, 2010. ISBN 0071664181.

HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. ISBN 8086182495.

KLAPETEK, Milan. *Komunikace, argumentace, rétorika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 9788024726526.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2., rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 9788024744353.

KOVÁŘ, Petr. *Všeobecný přehled: témata*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2007. ISBN 978-80-253-0530-0.

KUTNOHORSKÁ, Jana. *Multikulturní ošetřovatelství pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. ISBN 9788024744131.

LOUČÍMOVÁ, Bohumila. *Psychologické aspekty interkulturních partnerských vztahů* [online]. Praha, 2006, 2006 [cit. 2015-03-11]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120123252>. Diplomová práce. Karlova univerzita. Vedoucí práce PhDr. Iva Štětovská.

LUKÁŠOVÁ, Růžena, NOVÝ, Ivan. *Organizační kultura: od sdílených hodnot a cílů k vyšší výkonnosti podniku*. 1. vyd. Praha: Grada, 2004. ISBN 8024706482.

MAREŠ Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis* [online]. 2000, roč. 2000, č. 3 [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: http://is.muni.cz/el/1423/podzim2010/SOC713/um/8875127/MARES_ChudobaMarginalizaceSocialni_vyloucení.pdf

MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2., doplněné a přepracované vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 9788024723396.

PECKA, Emanuel. *Sociologie politiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 9788024727936.

PRŮCHA, Jan, VETEŠKA, Jaroslav. *Andragogický slovník*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. ISBN 9788024739601.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 9788024730691.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073677091.

ROMANO, Dugan. *Intercultural marriage: promises and pitfalls*. 3. vydání, Boston, MA: Intercultural Press, 2008. ISBN 9781931930529.

Social determinants of health: Social exclusion. *World health organization* [online]. 2015 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: http://www.who.int/social_determinants/themes/socialexclusion/en/

STRAUSS, Anselm L., CORBIN, Juliet M.. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. SCAN. ISBN 80-85834-60-x.

ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie III. Diagnózy soudobých společností*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 9788024614861.

ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie V Teorie sociální změny*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 9788024622194.

Tradice. *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. 2015 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Tradice>

VLACHOVÁ, Klára a Blanka ŘEHÁKOVÁ. Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě. *Sociologický časopis*. 2004, roč. 40, č. 4. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d2fe757af6ca935d6d1d996e3349242406475ee0_534_416vlach19.pdf

VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací: efektivní komunikace v praxi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 9788024726144.

WILLERTON, Julia. *Psychologie mezilidských vztahů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. ISBN 9788024739243.